

Eetbare en groene initiatieven

Augustus 2019

Gemeente Leeuwarden

Voorwoord

Je bent wat je eet! Ik houd van lekker eten en mag graag koken met verse gezonde producten, liefst uit de buurt.

Eten is de basis van ons bestaan. Door na te denken over voedsel kom je heel snel bij diverse vraagstukken. Hoe gezond is mijn eten? Wat is de invloed van voedselproductie op het klimaat en de waterkwaliteit? Wat is de waarde van ons voedsel? Hoe blijft de regionale boer bestaan?

Om die reden heeft het college begin 2019 de Leeuwarder Voedselagenda uitgebracht. Hiermee wil de gemeente meer samenhang in de aanpak van stadslandbouw, projecten over gezondheid, Fair Trade en allerlei andere projecten die te maken hebben met voedsel en groen.

Al heel wat jaren zijn burgers actief met groene en eetbare initiatieven in Leeuwarden. Ze begrijpen dat hiermee hun omgeving leefbaarder en socialer wordt. Er zijn meer dan 100 initiatieven op dat gebied en het aantal neemt nog steeds toe. Ik ben daar heel trots op en wil hier ook de ruimte voor bieden. Vaak kan het zonder hulp van de gemeente. Daar waar dat niet lukt, heeft de gemeente kennis in huis (tips en trucs) of kan tijdelijk gemeentegrond vrij worden gemaakt. Binnen het project Groene stad en dorpen is een subsidieregeling voor groenere tuinen en wanden mogelijk. Ook de groene dakenregeling om regenwater langer vast te houden is uitgebreid.

We merken dat er de laatste tijd veel groene initiatieven voor en door kinderen zijn, zoals groene speelplekken, groene schoolpleinen en Tiny Forests. Dat is een goeie ontwikkeling en de gemeente wil dit graag ondersteunen waar mogelijk. We werken onder andere samen met Integrale Kindcentra in Leeuwarden en IVN met het doel om Tiny Forests aan te planten. Daarnaast levert de gemeente zo nu en dan materialen zoals boomstammen en wilgentenen aan scholen voor bouw- en vlechtwerken.

Herwil van Gelder
Wethouder gemeente Leeuwarden

Inhoud

Inleiding	2
Eetbare en groene initiatieven	4
Uitgelicht: Bijenflinterlint (21,5 km) Littenseradiel-Leeuwarden	7
De Groene Tuinen van het Kindcentrum de Trianova Camminghaburen	14
Lemke Statema Overal in Leeuwarden (eetbaar, educatief)	24
Stadstuin Techum in Leeuwarden	28
Bijenlint	33
Vraag en aanbod	34
...nog meer inspiratie nodig?	36
Hoe begin ik een initiatief?	40
Contactgegevens	42

Inleiding

Eetbare en groene initiatieven schieten als paddenstoelen uit de grond. De gemeente Leeuwarden telt momenteel 36 dorpen, die samen met de Leeuwarder wijken goed zijn voor verschillende grote en kleine initiatieven die bijdragen aan de eetbaarheid, vergroting van biodiversiteit en vergroening van de gemeente. Dit zorgt voor een gezondere leefomgeving voor mens en dier. Het ontstaan van de groene en eetbare initiatieven zorgt voor veel gemeenschapsvorming en activeert en inspireert menig mens om hun leefomgeving te vergroenen en te participeren. Daarnaast is bewustzijn over onze consumptie voor steeds meer mensen een belangrijk argument om andere keuzes te maken als het om voeding gaat. Zo groeit de vraag naar bijvoorbeeld meer lokaal en duurzaam geproduceerde voeding. Daarnaast speelt ook duurzaamheid van voedingsproducten een grote rol bij onze voedselkeuze.

Het is niet voor niets dat Leeuwarden verkozen werd als Stad van de Smaak 2015. In 2016 en in 2017 zijn er weer veel mooie, inspirerende, groene en eetbare initiatieven bijgekomen zoals het Leeuwarder Voedselbos, een waterbar en verschillende prachtige wijkmoestuinen. Dit is mooi, want een groene en gastvrije omgeving is belangrijk! De gemeente is nu bezig met het vergroenen van industrieterreinen en er vindt ecologisch beheer plaats van openbaar groen. Bovendien is de gemeente voorstander van bewonersinitiatieven en faciliteert deze.

Niet alleen eetbare initiatieven zoals moes- en fruittuinen zijn in opkomst, ook groene initiatieven zoals vlinder- en bloementuinen zien we steeds meer om ons heen verschijnen. In de gemeente Leeuwarden is al een tal van dit soort initiatieven te vinden, en komen er hopelijk ieder jaar weer een paar bij. Ook de gemeente heeft onder andere het bermbeheer in delen van de stad aangepast om biodiversiteit te stimuleren. Zo vindt op sommige locaties ecologisch beheer plaats en wordt er minder gemaaid, om bloeitijd en variatie in planten te vergroten. Ook zijn binnen de gemeente een aantal heemtuinen te vinden.

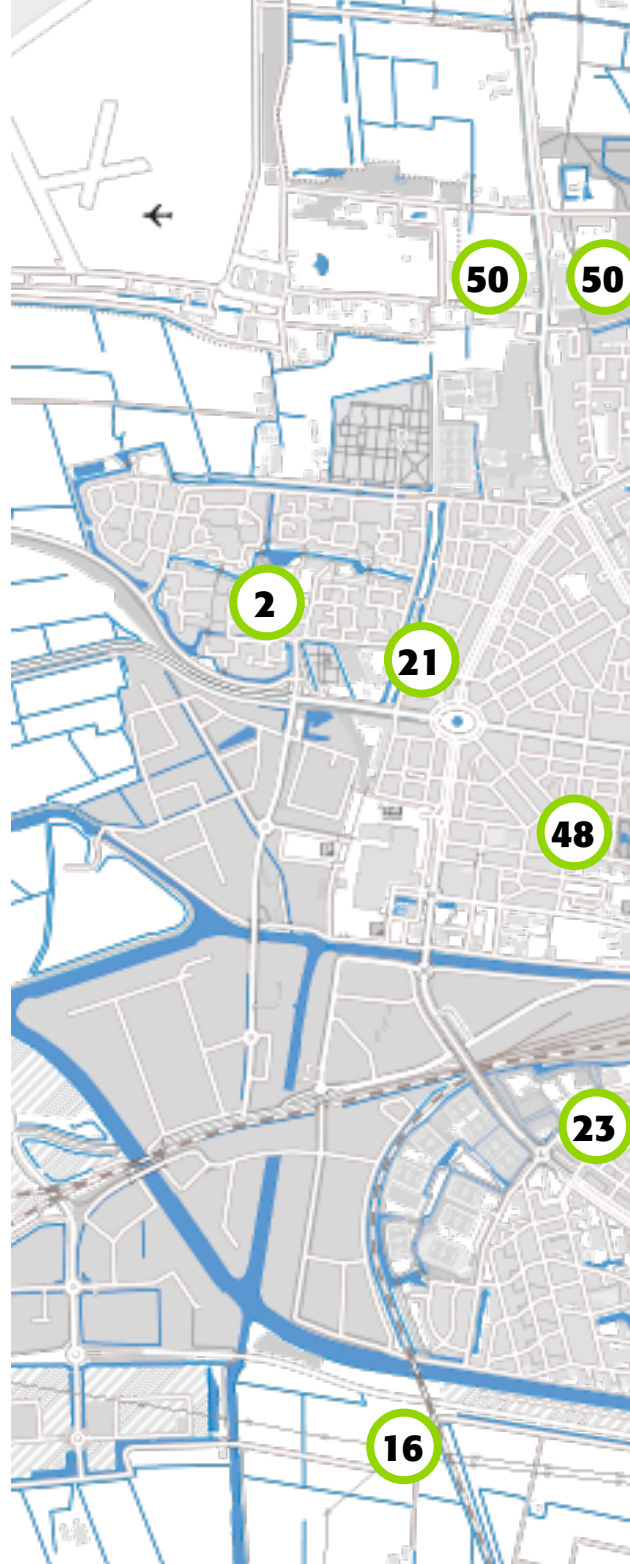
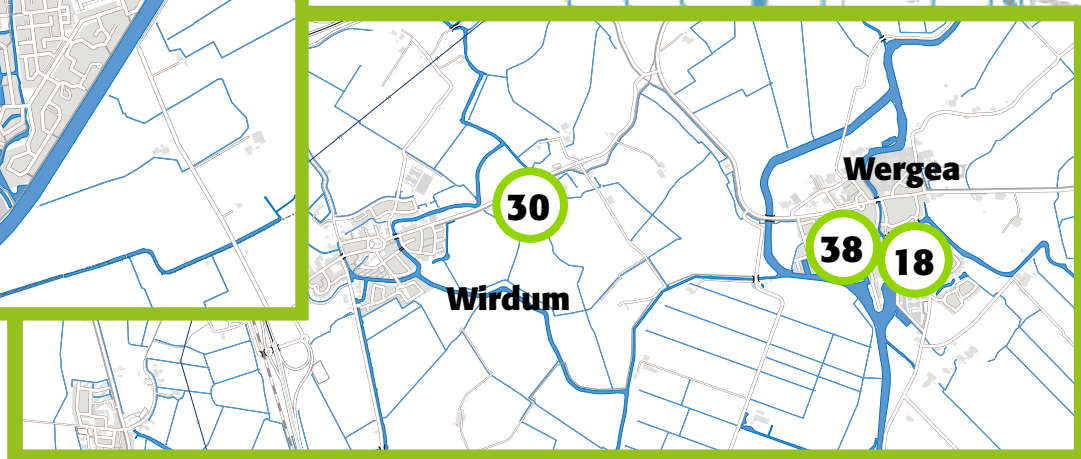
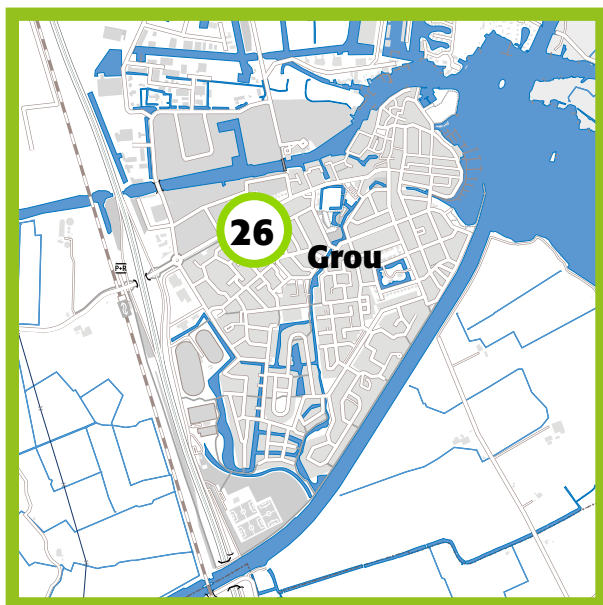
De verschillende initiatieven komen uit allerlei hoeken. Zo neemt soms een bewoner het initiatief, andere keren wordt het initiatief genomen door wijkpanels, dorpsbelangen, bedrijven of instellingen of gaan organisaties een samenwerking aan. De initiatieven dragen allemaal een steentje bij aan meer voedsel, groen en biodiversiteit in de gemeente. Dit rapport is een verzameling van al die initiatieven, zowel de gerealiseerde als de plannen en wensen.

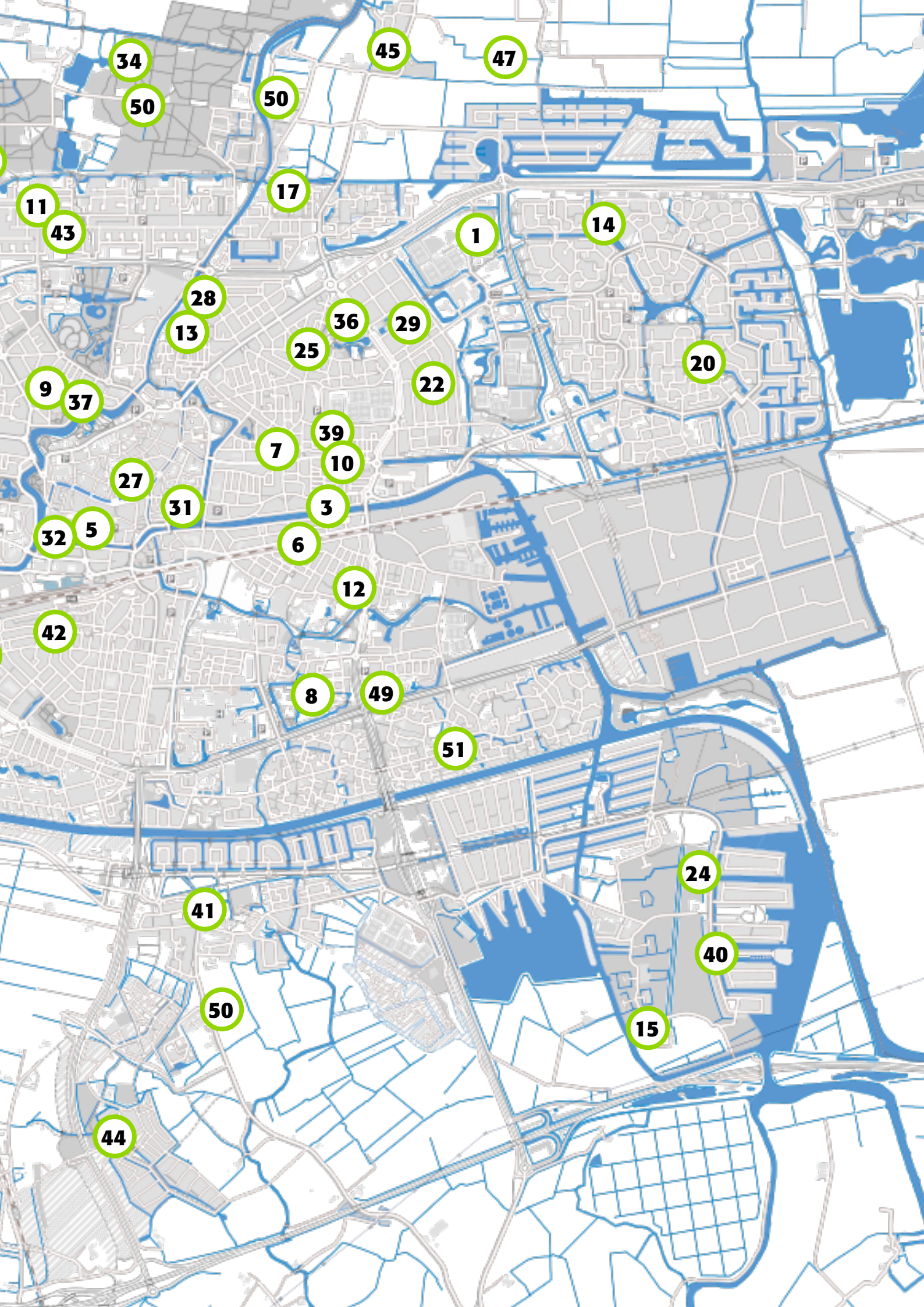
Misschien wil je zelf een initiatief starten, of wil je bijdragen aan een bestaand initiatief. Achterin het blad vind je hier meer informatie over, zoals handige tips bij het starten van een initiatief. Heb jij al een groen of eetbaar initiatief? Laat het de gemeente weten!

Eetbare en groene initiatieven

Een eetbaar en/of groen initiatief is een idee vanuit een wijk of dorp, bedrijf of instelling, vereniging of burger om (voedselproducerende) planten en/of bomen in de omgeving te realiseren. Voorbeelden van dergelijke initiatieven zijn het aanleggen van een klein moestuintje of het aanplanten van fruitbomen, groene bermen en heemtuinen, maar ook grote volkstuinen of commerciële vormen van stadslandbouw. Eetbare en groene initiatieven kunnen ook zorgen voor meer werkgelegenheid en sociale samenhang. In 2018 ontving de gemeente rond de 60 aanvragen voor de uitvoering van groene en/of eetbare initiatieven inclusief groene daken.

Mist er een initiatief in deze editie of heb jij een idee dat uitgevoerd gaat worden? Neem dan contact op met bewonersinitiatieven@leeuwarden.nl.

1. Asgaard Heechterp-Schieringen (Biodiversiteit)

Asgaard is een kunstenaarsdorp in het noorden van Leeuwarden. Een aangename bijkomstigheid is dat de locatie veel mogelijkheden biedt qua groen en aan te leggen natuur. Dit heeft alles te maken met de interessante grond waar Asgaard op is gevestigd. Er worden veel kunst- en bouwwerken gebouwd en ontwikkeld, waarbij de flora en fauna niet tekort wordt gedaan.

De natuur zelf is een veranderlijk kunstwerk op zich en Asgaard wil deze hierbij ondersteunen, een lichtelijk beplantingsplan maken en verder de natuur haar gang laten gaan. Langzamerhand krijgt de variatie telkens meer vorm. Daarbij wordt gekozen voor de wilde, inheemse grote planten zoals: De Kaardebol, Groot hoefblad, Pimpernel, Alant en Engelwortel. Voor de bloementuin in het Walhalla is gekozen voor kleinere varianten aan bloemen en planten. Het grootste compliment zou zijn als er een bijenvolk wordt aangetrokken dat zich hier vestigt.

2. Beweeg- en fruittuin in Westeinde (spelen, eetbaar, biodiversiteit)

De beweeg- en fruittuin aan de Piter Sipmaweg in Westeinde moet een mooi groen en eetbaar project worden waar kinderen en bewoners uit de wijk veilig kunnen bewegen, spelen, wandelen, zitten en vooral genieten van de kleuren en geuren van de fruittuin. De tuin legt de nadruk op de integratie en participatie in de wijk. Bij de beplanting is rekening gehouden met het aantrekken van vogels, vlinders en insecten.

Begin zomer 2018 is de beweeg- en fruittuin feestelijk geopend. Het project is een initiatief van de Commissie Leefomgeving, het voormalige Wijkpanel Westeinde. De commissie heeft actief geld gegenereerd bij diverse fondsen en sponsors; de plaatselijke Lidl, het Rabofonds, het provinciale Iepen Mienskipsfûns en het Mienskipsfonds van gemeente Leeuwarden. Bij de inmiddels aangelegde beweeg- en fruittuin is het zo dat gemeente Leeuwarden het gras blijft onderhouden. Zeer waarschijnlijk komt hier met enige regelmaat een schaapskudde die het bloemrijke gras kort houdt. Het onderhoud (en het eventueel vervangen en vernieuwen) van de vruchtbomen en afvoer van snoeisels wordt door de initiatiefnemer zelf opgeknapt. Hierover heeft het wijkpanel contact met Landschapsbeheer Friesland.

3. Bennerpark in de Vlietzone (spelen, eetbaar)

Het Bennerpark bestaat uit een speeltuin en was omringd door stekelbosjes. De buurt vond dat daar verandering in moest komen. Henderien Nieuwhof kwam op het idee om de bosjes te vervangen door eetbare planten en een bloemenplukveldje. De bloemenpluktuin bestaat driekwart uit vaste planten en de rest bevat éénjarige bloemen. Het zal even duren voordat de hele tuin bestaat uit eetbare planten, maar nu zijn er al bessen, noten, een aardbeientoren en kruiden te vinden.

Op de Nationale Boomfeestdag, 18 maart 2015, is de eerste eetbare boom geplant. In 2017 oogst men al met de kinderen uit de buurt de aardbeien, frambozen, kruisbessen en zwarte bessen. Aan ouders die met kinderen in de speeltuin komen, wordt verteld wat voor groen en eetbaar initiatief hier is opgestart en dat ze ook mogen plukken. Daarnaast wordt er vaak een bosje munt meegegeven voor de thee. De regenboogbloemenstrook is nu ook aangepast en doet het zeer goed. Het duurt nog zeker een jaar voordat daar ook van geplukt kan worden.

4. Bijenflinterlint (21,5 km) Littenseradiel-Leeuwarden (biodiversiteit, educatief)

Het BijenFlinterLint (BFL) verbindt de voormalige dorpen van Littenseradiel met Leeuwarden sinds 1 januari 2018 op een kleurrijke en symbolische manier om zo de biodiversiteit én 'Menskip' te bevorderen. Het burgerinitiatief was al opgestart en behoorlijk succesvol in de voormalige gemeente Littenseradiel, waardoor Leeuwarden het goedlopende initiatief in de schoot geworpen kreeg. Het uitrollen van het BijenFlinterLint is

nog altijd gaande. De gemeente faciliteert door onder andere grond te leveren, eventueel te frezen en zaaiklaar maken én door hier en daar markeerpalen te plaatsen. Het BFL ontwerpt en plaatst hier informatieborden voor. Er is overleg over het maai- en hekkelbeleid en de uitvoering hiervan. Het burgerinitiatief wordt volgens de initiatiefnemers goed door de nieuwe gemeente Leeuwarden ondersteund en begeleid.

Met de hulp van 375 schoolkinderen is tussen 2017 en 2018 21,5 strekkende kilometer bermen ingezaaid, in Nij Baarderadiel. Ook krijgen alle kinderen een bij- en vlinderles door kunstenaar en imker Pieter Torensma. Op scholen wordt een powerpointpresentatie gepresenteerd waarin gepresenteerd wordt waarom er gezaaid wordt. Daarna lopen de kinderen door de zandbak waar zelaars hoe er gezaaid wordt en vertrekken ze lopend of fietsend naar de locatie waar alle perken zijn.

Met het project 'Adopteer één meter BijenFlinterLint' zijn we een actie gestart waarbij we overal zakjes bloemenzaad uitdelen en waar we burgers uitnodigen om meters bloemenlint te adopteren. De dorpsbelangen hebben ons financieel geholpen en staan juridisch garant voor ons burgerinitiatief. In 2018 hebben de Leeuwarder Scholen; De Paulusschool en de Pionier in Techum zich bij ons aangesloten. In Techum is een strook van 800m2 met bloemen ingezaaid tussen de Stadstuin van Raoul en het groene speelveld. De namen van de 75 leerlingen stonden nog lange tijd bij hun perkje en met trots laten ze aan ouders en grootouders 'hun bloemen' zien.

Het burgerinitiatief BFL&EBB (BijenFlinterLint en Ecologisch Berm Beheer) heeft een bijenambassadeur in elk dorp. Met z'n tienden kunnen we flexibel en snel werken. Ons motto is dan ook: 'Zaai mensen, Zaai!' Verder onderhouden we de bermen en zaaien we hier en daar opnieuw in. Er is altijd plek om meer bermen in te zaaien. We nodigen dan ook meer Leeuwarder scholen uit om zich aan te sluiten. We bieden het organiseren met goed lopende draaiboeken en een follow-up les met imker Pieter Torensma. De kinderen vinden het fantastisch om te doen en het is spannend om met zand bloemenzaad te zaaien waarbij je geduld moet oefenen voordat er iets te zien is. Als de bloemen in bloei staan geeft dat een écht wauw-effect! We organiseren in 2019 een fietsroute en nodigen alle Leeuwarders uit om al fietsend onze prachtige bloemenbermen, weidse natuur en pittoreske dorpen te bezichtigen.

Je kunt meedoen op verschillende manieren. Je kunt één meter (meer mag natuurlijk ook) bloemenlint adopteren. Je kunt meedoen met 'Zaai mensen, Zaai!' om je eigen tuin ook insectvriendelijk te maken. Je kunt in je dorp of je wijk een lezing organiseren over bijen en vlinders én de biodiversiteit. We komen graag naar je toe!

5. Bijvriendelijke daktuin in Leeuwarden (biodiversiteit, eetbaar)

In de historische binnenstad is een daktuin van 80 m² aangelegd met verschillende verdiepingen, en uitzicht op de Grote Kerk en de Bonifatiustoren. De tuin is aangelegd bovenop een collectieve parkeergarage door Jacqueline de Booij. Gekozen is voor een bijvriendelijke beplanting waar inmiddels door bijen, hommels, vlinders en vogels dankbaar gebruik van wordt gemaakt. Voor de bewoners zijn er kruiden geplant en zijn er leuke plekjes gemaakt om te zitten. Met de bijenstand die achteruit blijft gaan, is deze tuin een mooie aanwinst voor de stad. Ieder jaar komen er nieuwe planten bij die het leefgebied van de wilde bijen aantrekkelijker maken.

6. Buurtmoestuin Oranjehof in de Oranjewijk (eetbaar, biodiversiteit)

Oranjewijkbewoonster Femke Molenaar nam in 2012 het initiatief om een moestuin te starten in de wijk. Zij formeerde een werkgroep om haar heen en wist negen bewoners uit de Oranjewijk enthousiast te maken voor het plan. De moestuinen zijn aangelegd ten noordoosten van het Emmaplein. De moestuin bestaat uit bakken waarin de buurtbewoners hun eigen groenten en kruiden planten, onderhouden en plukken. In de borders staan veel planten die goed zijn voor biodiversiteit. De tuin is gerealiseerd met behulp van bijdragen van het Oranjefonds, de Ondernemers Vereniging Oranjewijk, de wijkvereniging en het Nordwin College.

7. Buurttuin 't Fliedthofke in de Vlietzone (eetbaar, biodiversiteit)

De Buurttuin 't Fliedthofke is een buurttuin voor de burens in de Noordvlietstraat. Het is gelegen op een voormalig braakliggend stuk gemeentegrond. Met ideeën van de buurtbewoners is de tuin aangelegd door de gemeente en geopend op 16 april 2014. De tuin wordt onderhouden door de buurtbewoners. Er zijn fruitbomen, bessenstruiken en kruiden geplant. Ook hebben de bewoners bakken gevuld met aardbeienplanten en veel bloemen voor bijen en vlinders. Het is een mooie plek om even te zitten en elkaar te ontmoeten.

8. Buurt- en fruittuin De Citrus in Huizum-Oost (eetbaar)

's Zomers wordt er in Huizum-Oost gezamenlijk gebarbecued en met Oud en Nieuw viert de hele buurt die middag en avond feest. Al jaren speelde er een idee om een gezamenlijke buurttuin aan te leggen en te onderhouden. Nabij De Citrus ligt nu een mooie buurt- en fruittuin waar groenten, fruit, kruiden, bloemen en planten groeien. Ook is er een mooi zitplekje gerealiseerd, waar men kan samenkomen.

9. Buurttuin 't Túntsje in de Transvaalwijk (spelen, eetbaar, biodiversiteit)

't Túntsje is een snoep-, speel-, en ontdektuin waar kinderen spelenderwijs ontdekken hoe alles groeit en bloeit. Op een ondergrond van houtsnippers staan houten bakken, die vol staan met lentebloemen, groenten en kruiden. Er hangt een insectenhotel in de boom, er zijn boomstammen om vanaf te springen en er is een wilgenpoortje gemaakt waar hop en clematis omheen slingeren. De tuin is vooral bedoeld voor kinderen uit de Muziek-, Transvaal-, en Vogelwijk en er is een bijzondere samenwerking met groep 3 van de Koningin Wilhelminaschool. In de zomermaanden is iedere 1e maandagavond van de maand buurt schoffeldag met een drankje. Binnenkort is het ook mogelijk om je boeken te ruilen in de boekenruilkast!

10. Buurttuin Welgelegen Vlietzone (spelen, eetbaar, biodiversiteit)

Buurttuin Welgelegen werd ooit opgestart door een groepje mensen, waaronder Niels Hoekstra, Wout Eijkelkamp en Bonny Veenstra. Het initiatief startte op een stuk braakliggend terrein. Een samenspel van eetbare gewassen, prairietuin, insectenhotel, bloemenborders en jeu de boulesbaan zorgde hier voor een grote variatie voor mens en dier. Op dit moment is de voortgang van de tuin onduidelijk, omdat in 2019 begonnen wordt met de bouw van een pand dat grenst aan de tuin. Een deel zal mogelijk veranderen in parkeerplaatsen, maar betrokkenen van de tuin maken zich hard om het aantal parkeerplekken in te perken.

11. Cobieveldjes Heel Leeuwarden (biodiversiteit)

Naar aanleiding van het overlijden van Cobie van der Harst op 17 januari 2019, is door vrienden, familie en collega's het idee bedacht om ter nagedachtenis braakliggende terreinen of grasvelden om te toveren tot bloemenweides. Cobie is in haar leven actief bezig geweest in het groene netwerk van Leeuwarden, waaronder het Groencafé en de Leerschool Permacultuur Friesland. Een van de laatste dingen die zij graag wilde, waren bloemenweides voor bijen op braakliggende terreinen. Op dit moment zijn er twee plekken aangewezen die tot Cobieveldje omgetoverd worden, waarvan 1 op 20 maart ingezaaid zal worden. Er zal een veldje ingezaaid worden op de Oerfloed aan de Boksumerdyk en een terrein aan De Hooidollen/Gealanden.

12. Coöperatie De Hoftuinen in Achter de Hoven (eetbaar, spelen, biodiversiteit)

In de wijk Achter de Hoven heeft Coöperatie De Hoftuinen in samenwerking met anderen verschillende eetbare initiatieven gerealiseerd. Het doel van Coöperatie De Hoftuinen is om de wensen van de wijk concreet te maken en samen met partners van 'onderop' de wijk te vergroenen en eetbaar te maken. Helaas stopt de coöperatie nu als zodanig, maar blijven de individuele projecten bestaan.

12.1. Fruitpluktuin Vegelinplein

Op het plein bij de Vegelinstraat is een pluktuin gerealiseerd op initiatief van buurtbewoners. In de pluktuin zijn verschillende soorten groenten en fruit aanwezig. De tuin is aangelegd door buurtbewoners en wordt ook door hen onderhouden. Iedereen mag gebruik maken van deze tuin.

12.2. Fruitpluktuin 't Conimexveldje

Door de natte bodem van het veldje zeggen bewoners dat men er alleen maar rijst kan verbouwen. Hierdoor heet het in de volksmond ook wel het 'Conimexveldje'. Op het Conimexveldje zijn vele fruit- en notenbomen geplant, waaronder appel-, kersen- en pruimenbomen. Langs de rand zijn bessenstruiken geplant en er is een plukwand met eetbaar groen gerealiseerd. Ook is er een Marijke Meu-boom geplant bij het Conimexveldje. Daarnaast kun je ook van al het groen en eetbaars genieten; er zijn een tafel en twee bankjes van stormhout geplaatst. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de gemeente Leeuwarden en Coöperatie de Hoftuinen.

12.3. Fruitschoolplein CSG Comenius

Op het schoolplein van de Christelijke Scholengemeenschap Comenius zijn 15 fruitbomen en 150 bessenstruiken geplant. Bij Mariëburgpad is langs het hek van de school een dertigtal mini-kiwistruiken geplaatst, die ervoor zorgen dat het hek in de toekomst dichtgroeit. Dit project is tot stand gekomen door de samenwerking tussen de Christelijke Scholengemeenschap Comenius en Coöperatie de Hoftuinen.

12.4. Kinderhuiskamer Resto Achter de Hoven

Naast het schoolplein van de openbare basisschool De Potmarge is sinds maart 2014 een kindermoestuin gerealiseerd. Het initiatief is ontstaan door een vrijwilligster uit de wijk, in samenwerking met KinderResto Van Harte Leeuwarden, Coöperatie De Hoftuinen en de gemeente Leeuwarden. Het doel is om kinderen en volwassenen in contact te brengen met de natuur en ze te laten ondervinden hoe iets groeit en bloeit. Op dit moment wordt er gezocht

naar een nieuwe invulling van de moestuin (voormalig Kindermoestuin 't Hofje), omdat de initiatiefneemster is gestopt. Wel wordt er door vrijwilligers nog steeds twee keer in de maand kookcursussen gegeven aan kinderen uit de wijk en twee keer per maand aan dames met een beperking. Vanzelfsprekend maakt men daarbij zoveel mogelijk gebruik van de producten uit de eigen tuin.

12.5. Knoops Parrepaadsje

Coöperatie de Hoftuinen heeft langs het Mariëburgpad meerdere perenbomen aangeplant. De oogst van de perenbomen is voor de omwonenden. Er is bij de aanplanting een afwisseling gemaakt tussen sierperenbomen en eetbare perenbomen. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de gemeente Leeuwarden en Coöperatie de Hoftuinen.

12.6. Knoop's appelpaadsje

Langs de Potmarge zijn op diverse plekken appelbomen aangeplant. Enkele van deze bomen stammen nog uit de tijd dat het gebied nog vele moestuinen kende. Coöperatie de Hoftuinen doet het beheer van deze appelbomen in samenwerking met de gemeente Leeuwarden.

12.7. Marijke Meu's appelpaadsje

In 2016 zijn er op het terrein van de Watercampus door Coöperatie de Hoftuinen 12 appelbomen aangeplant langs het looppad van de Watercampus naar de carports. Het zijn zeer oude appelbomen van diverse rassen. Dit project is tot stand gekomen door de samenwerking tussen Rabobank en Coöperatie de Hoftuinen.

12.8. Bijenlint Casolitherkrite

Door een samenwerking tussen Coöperatie de Hoftuinen en ProRail, is in het spoorvak tussen de twee spoorwegovergangen aan de Oostergoweg en de Pieter Stuyvesantweg een bijenlint aangelegd. Hierdoor wordt rondom de spoorzone ruimte gecreëerd voor insecten en wordt de bijenpopulatie gestimuleerd. ProRail heeft ook een bijenkast beschikbaar gesteld. Dit bijenlint versterkt het Leeuwarder bijenlint van 23,3 km.

12.9. De Spoartún

Bij spoorovergang Achter de Hoven is door buurtbewoners, in samenwerking met Coöperatie de Hoftuinen, een kleine spoortuin aangelegd met vlinderstruiken. Deze struiken trekken vlinders en insecten aan door hun heerlijk geurende bloemen. Dit draagt bij aan de biodiversiteit en het kleurrijke aanzicht van de wijk en de gemeente.

12.10. Wetterbar priuwerij fan wetter

In de wijk Achter de Hoven is de Watercampus gevestigd. Samen met wijkbewoners en het kunstenaarsduo Groenwoud & Buij is er een plan ontwikkeld voor Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018. In 2015 en 2016 zijn er honderden fruit- en notenbomen geplant en eetbare bessenstruiken om zodoende het gebied te vergroenen. Daarnaast zijn er eetbare water- en oeverplanten geplant. In 2016 is er een sawa en drie waterbakken gerealiseerd waar experimentele kweek van eetbare watergroenten in kan plaatsvinden. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de gemeente Leeuwarden en Coöperatie de Hoftuinen, Nordwin College, Hogeschool van Hall Larenstein, Rabobank en het Leeuwarder Ondernemersfonds.

12.11. Krûdentúntjes

In de wijk Achter de Hoven zijn zes kruidenbakken gerealiseerd. Deze publieke kruidentuintjes worden voor en door bewoners onderhouden. Iedereen mag ervan plukken.

12.12. Herman's Knoopkar

In het kader van culturele inbeslagname Watercampus heeft Sibe Jan Kramer (wijkgenoot en vormgever) in 2016 een fruitkar ontworpen en gemaakt voor Coöperatie de Hoftuinen. Met deze bakfiets, gebaseerd op de ouderwetse groente- en fruitkarren, kan de Hoftuinen haar producten aanbieden op de markten en voor gebruik in de wijk. Inspiratie haalde Sibe Jan onder andere uit de boeken van J.H. Knoop, de tuinman van Maria Louise van Hessen-Kassel. In Leeuwarden was Knoop verantwoordelijk voor de inrichting en het onderhoud van de tuinen van Mariënborg. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de Sibe Jan Kramer, Groenewoud & Buij, Coöperatie de Hoftuinen en het Leeuwarder Ondernemersfonds.

12.13. Boomspiegels

De wijk Achter de Hoven was de eerste wijk waar bewoners een boomspiegel konden adopteren van de gemeente Leeuwarden. Inmiddels zijn er in de wijk tientallen boomspiegels geadopteerd door bewoners. Deze bewoners onderhouden zelf hun boomspiegel. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de gemeente Leeuwarden en Coöperatie de Hoftuinen.

12.14. De kansenkas

In samenwerking met Zienn (opvang en ondersteuning) en Coöperatie de Hoftuinen is er in 2015 een kas aangeschaft waar bewoners van Zienn eetbare planten kunnen kweken (locatie de Marene). Deze kas is geschonken aan Zienn door Coöperatie de Hoftuinen en wordt ook gebruikt door kindermoestuin 't Hofje (al is deze nu non-actief en opzoek naar mensen voor overname). Daarnaast zijn er

enkele fruitbomen geplant op het terrein van Zienn. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen Zienn, Coöperatie de Hoftuinen en de Rabobank.

12.15. Operatie steenbreek

In 2017 organiseerde Coöperatie de Hoftuinen een “Operatie Steenbreekactie” in de wijk Achter de Hoven. In ruil voor een tegel ontvingen buurtbewoners een mooie fruitstruik. Toenmalig Wethouder Jan Atze Nicolai van de gemeente Leeuwarden verzorgde de officiële aftrap voor Operatie Steenbreek, waarbij letterlijk de stenen werden gebroken. Met Operatie Steenbreek wilden we Achter de Hoven groener, gezonder en mooier maken.

Tevens is de actie bedoeld om bewustzijn te vergroten omtrent verstening en de link met waterhuishouding. Met minder tegels in de tuinen wordt het 's zomers minder warm, wordt regenwater door de bodem opgenomen én vastgehouden voor drogere tijden en is er meer ruimte voor allerlei planten en dieren. Daarom luidt het motto: tegels eruit, eetbare planten erin! Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de gemeente Leeuwarden, de Friese Milieufederatie, Coöperatie de Hoftuinen en de Rabobank.

12.16. Waterbeleefroute

In het kader van Culturele Hoofdstad 2018 heeft Coöperatie de Hoftuinen samen met Stichting Graffiti Platform Leeuwarden in de gemeente Leeuwarden een beleefroute ontwikkeld. Daardoor zijn diverse elektrakasten omgetoverd tot ware kunstwerkjes met als thema water, onderwater leven en eetbaar groen. Hiermee creëren we een route tussen de wijk Achter de Hoven, de Watercampus en de projecten die we daar uitvoeren. Dit project is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de gemeente Leeuwarden, het Leeuwarder Ondernemersfonds, Stichting Graffiti Platform Leeuwarden en Coöperatie de Hoftuinen.

13. De Groene Apotheek in de Oldegaleen (eetbaar, biodiversiteit)

De Groene Apotheek (DGA) is ontstaan bij het realiseren van de *Herbularis Simplis Medicinae*, dat wil zeggen, een tuin met geneeskrachtige kruiden, een Community Art Project van beeldend kunstenaar Aegerter.

De Groene Apotheek lag op een stuk braakliggend perceel aan de Oldegaleen, maar bevindt zich als tuin vanaf 2016 in het Pieterselieparkje. Iedereen mag komen plukken in de DGA, bijvoorbeeld van de verschillende slapplanten die het herbergt. De inrichting is heel divers. Aan de rand van Wijkzorgcentrum Sint Jozef staat een voedselbosje en in de tuin zelf staan verhoogde plantenbakken met bloemen. De verhoogde bakken vindt je ook op het Hoeksterplein, waar aardbeien en kruiden geplukt kunnen worden door de buurt. In de tuin van de Dahliastraat 33 kunnen munt en diverse andere kruiden geplukt worden.

De DGA heeft nog genoeg plannen: in februari 2017 zijn onderhoud- en vogelvriendelijke voorbeeldtuintjes aangelegd. In deze tuintjes worden eetbare planten en struiken geplaatst. Verder staan er al twee pergola's in de wijk waar druiven, kiwi's en andere eetbare planten bij gezet zijn. De stichting heeft veel verschillende initiatieven gerealiseerd in de wijk en dat zal voorlopig niet stoppen. De DGA heeft als streven om de hele wijk groen en eetbaar te maken zodat iedereen daar van kan genieten!

14. De Groene Tuinen van het Kindcentrum de Trianova Camminghaburen (educatief, biodiversiteit, eetbaar)

De natuurlijke omgeving als leer- en ontdektuin is van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van kinderen. Met name het Kindcentrum Trianova aan de Kingmastate in Camminghaburen heeft hier de laatste vijf jaar veel ervaring mee opgedaan. Hier is een heel schoolprogramma voor opgesteld, waarbij een jaar lang buiten geleerd wordt in onder andere de moestuinen. Van insectentuin, de “three sister garden” (naar voorbeeld van de Noord-Amerikaanse indianen en sleuteltuinen die laten zien hoe de bodem vruchtbaar wordt met je eigen appelschilletjes). tot aan aarbeientorentjes om lekker van te snoepen.

Marion Overweel, docent biologie, legt uit hoe belangrijk het is dat kinderen vanaf jonge leeftijd leren omgaan met de natuur en buiten leren. Zien en ervaren hoe een levend organisme groeit en daarvoor te zorgen geeft kinderen een bijzondere voorsprong op hun inzicht hoe de wereld om hun heen functioneert. Hoe belangrijk dit is voor hun ontwikkeling laten vele - voornamelijk Scandinavische - wetenschappelijke onderzoeken zien, volgens woonecoloog Frits Klein Meulekamp.

Vijf jaar geleden zijn de schoolpleinen rondom de school omgetoverd tot prachtige groene tuinen waar de kinderen nu heerlijk in spelen. In het begin was het even wennen. De kinderen

vonden het eng; werken met je handen, takken zelf buigen en ongewenste kruiden wieden. Maar toen ieder kind mocht gaan zorgen voor zijn eigen plantje en ook zelf mocht gaan oogsten in de tuin, werd het heel anders. Docenten merkten een grote omslag bij de kinderen vertelt leerkracht Lizette de Graaf, de grote inspirator achter de schooltuinen en cultuurcoördinator. Lizette vroeg Marion, die veel ervaring heeft met het maken van schoolprogramma's, om een lesopbouw te maken. Dankzij de hulp van vele verschillen instanties in onze wijk, zoals het wijkpanel en het OPA-fonds, is dit allemaal mogelijk gemaakt. Gelukkig voldeden we aan alle voorwaarden zoals een “open schoolplein

beleid". Dus ook kinderen die hier niet op school zitten mogen van onze groene pleinen gebruik maken. Lizette: "Ik ben erg met blij met de steun van Marion en Frits". Onze school zit vol nieuwe plannen en we gaan nog veel meer buiten doen met de kinderen. Zo zijn we nu bezig met het maken van een konijnen-tuin".

Lizette: "De kinderen kunnen op verschillende momenten oogsten en we hebben jaarlijks ons oogst- en cultuur feest . Vaders, moeders en kinderen maken dan lekkere hapjes, ook van zelf gekweekte groenten en fruit en dat is een rijk gevoel. Afgelopen jaar telden we meer dan 350 bezoekers. Ook de buurtbewoners uit de wijk komen dan een hapje proeven of kopen iets bij onze marktkraampjes. Groenten, fruit en heerlijke geurige kruiden. De aardappel- en pompoenoogst was reusachtig en we hadden een kampvuur met een heuse heksenketel waar je een heerlijke heksen-groenten-soep kon proeven.

We trekken steeds meer de natuur in en de docenten van onze school vinden het heerlijk om ook buiten les te kunnen geven. Juf Wietske-Nynke: "De kinderen hebben veel beter leren kijken. Ze nemen veel meer van hun omgeving waar dan voordat we de tuinen hadden. Ik merk echt dat het in hun ontwikkeling helpt. Ik laat ze dan ook regelmatig buiten tekenen; van planten die ze zelf kweken of vlinders in onze insectentuin".

Marion: "De kinderen hebben leren zien en nemen de natuur waar en leren daardoor spelenderwijs kringlopen kennen zoals de waterkringloop en de voedselkringloop. Voor dit laatste maken we naast de compostbakken ook gebruik van een eeuwen oude Japanse composteer methode; een anaerobe afbraak van het fruitafval tot een voedingstoffen rijke bodem. Wij kennen dat als fermenteren, zoals bij het maken van zuurkool ".

Lizette: U merkt wel, de kinderen leren hier buiten spelenderwijs heel veel. Wanneer we zo meteen de tuinen weer gaan inrichten vragen we de kinderen: "Waar gaan we wat zaaien dit jaar en hoeveel van elk? Spelenderwijs rekenen en meetkunde leren; hoe leuk is dat? Een school met zoveel tuinen, dat is uniek voor Nederland maar o zo waardevol!

Ook na schooltijd zijn er kinderen die graag blijven en helpen in onze tuinen. Er is altijd wat te doen en ze vinden het zalig om buiten met planten bezig te zijn; het is heerlijk en ontspannen voor ze. Vaders en moeders worden ook "meegesleept". Kom eens kijken mama, je moet echt even proeven hoor! Of 's avonds vind je op eens vrolijke, oranje blaadjes in de sla (goudsbloem). Probeer maar eens, echt heerlijk. Wij kennen het van Calendula in de zelf. Die kunnen we trouwens ook maken hier op school. Niet alleen van maar ook met de natuur is zoveel te doen en te leren... Ons advies: Ga het doen!

Voor meer informatie en ervaringen kunt u bellen met Marion of Frits 06 5133 1323 en met Lizette de Graaf IKC Trianova (058) 266 3100

15. De Hofkerij in Hempens-Teerns (eetbaar, biodiversiteit, kunst)

Toen een groot nieuwbouwproject in het dorp niet doorging, wilde de gemeente het stuk land met bos bebouwen. De dorpsbewoners hadden echter andere plannen en begonnen aan de Hofkerij. Het project bevat onder andere een fruitboomgaard, een vleermuiskelder, een bijenstal, een zwaluwwand, een amfitheater, archeologische opgravingen en een kunstproject in de terp.

16. De Oerfloed in Goutum (eetbaar, biodiversiteit)

Vanuit het idee dat permacultuur een goede bijdrage levert om de aarde gezonder te maken en te houden, is er met de Leerschool Permacultuur Friesland op 'De Oerfloed' een voorbeeldtuin opgezet om te leren en te ontdekken middels projecten, workshops c.q. cursussen en werkdagen. Sinds 2012 pachtten ze het perceel van 1,5 hectare aan de Boksumerdyk 5a. Men wil op deze prachtige plek mensen deelgenoot maken van de ideeën van permacultuur zoals duurzaamheid, biodiversiteit, eetbaar landschap en voedselbossen.

Zo zijn er vijvers, een bloemenweide voor bijen in de vorm van een hart, een bijenstal, tunnelkas, theetuin en een theehuis gemaakt van strobalen. Er worden allerlei cursussen en activiteiten georganiseerd, zoals kindermiddagen onder leiding van Janke Haga. De kindermiddagen zijn geschikt voor kinderen van ongeveer 6 tot en met 12 jaar. Verder is het ook mogelijk om je kinderfeestje hier te vieren met leuke activiteiten zoals 'de dans van de honingbij'.

17. Doarpstún Snakkerbuorren in Snakkerbuorren (eetbaar, educatie)

In 2001 heeft Theo van der Molen, samen met een vriend, de voormalige kwekerij in Snakkerburen opgeknapt en omgebouwd tot een gemeenschappelijke tuin voor bewoners van Lekkum, Miedum, Snakkerburen en Leeuwarden. In vijftien jaar tijd heeft de tuin zich flink ontwikkeld, en er staat nu een waardige dorps tuin. Men hanteert op de tuin een zaai- en plantplan en alles is biologisch.

Naast dat de tuin groente, fruit en bloemen oogst, is er op de tuin ook ruimte voor educatie en cultuur. Sinds 2007 organiseren ze ieder jaar een lepenloftspul in de tuin, waarbij er zeven avonden lang in hun eigen gebouwde theater een voorstelling opgedragen wordt. De opbrengst van de catering van het lepenloftspul wordt volledig besteed aan de tuin.

Er werken zo'n tachtig vrijwilligers in de tuin. Iedere helpende hand wordt op prijs gesteld en het werken met zoveel vrijwilligers is een prachtige prestatie. Niet alleen dragen zij bij aan een prachtige dorps tuin, maar de tuin kan ook bijdragen aan hun ontwikkeling en gemoedstoestand. Er zijn vrijwilligers die hier komen via de gemeente om werkervaring op te doen en sociaal te integreren, maar ook mensen die het gewoon leuk vinden of die hopen dat dit project bijdraagt aan een betere wereld.

18. Dorpsboomgaard Wergea in Wergea (eetbaar, biodiversiteit)

Mede door de kap van kastanjabomen en naar aanleiding van de enquête gehouden door de gemeente Leeuwarden (waarin de bewoners van Wergea zich uitspraken voor meer bomen en groen), is in overleg met Landschapsbeheer Fryslân het idee van een dorpsboomgaard geboren. Er is een begroting gemaakt en een subsidieaanvraag ingediend bij het Mienskipsfonds van de gemeente Leeuwarden. Er was al een bijdrage toegezegd van Landschapsbeheer Fryslân.

Op dit moment heeft de Dorpsboomgaard een oppervlakte van 2500 m² en heeft welgeteld 30 verschillende soorten fruitbomen! Sinds de opening in 2015 hebben zijn er in de dorpsgemeenschap vele initiatieven in de Dorpsboomgaard gestart. Het looppad is verbeterd, er zijn wilgenheggen geplaatst en we hebben boomstammen geplaatst die als parkbankjes dienen. Ook is er een insectenhotel geplaatst dat bijdraagt aan een goede biodiversiteit. De hoogstamfruitbomen gedijen goed en dragen veel vrucht.

19. Dorpstuin Alde Leie in Alde Leie (eetbaar, biodiversiteit)

Sinds de herindeling van Leeuwarderadeel en Leeuwarden is de gemeente Leeuwarden een groot aantal dorpen rijker. Eén daarvan is Alde Leie. Als je daar goed zoekt, vind je in dit dorp een verstopt stukje grond. Dit wordt al heel wat jaren gebruikt voor landbouw, waaronder aardappelen, maar er is ook ruimte voor kleinschalige moestuintjes. Zoals het een echt dorp betaamt, werd het ploegen in overleg door een boer gedaan.

De Feriening Foar Doarpsbelangen wil op deze plek graag een bewonersinitiatief starten. Voorheen waren er geen concrete afspraken met het dorp voor de landbouw die er plaatsvindt, maar de herindeling was een goede reden om de handen ineen te slaan en een mooi ontwerp te maken voor een ecologische tuin. Aldus geschiedde. Het plan is om nog dit jaar te beginnen met de uitvoering van het ontwerp. Dit gebeurt in eerste instantie in samenwerking met de Buitendienst. Er wordt bijvoorbeeld meer structuur aangebracht, zoals hoge punten en lagere punten, om fluctuatie in de waterhuishouding ruimte te geven. De bewoners van Alde Leie zorgen vervolgens zelf voor financiering, onderhoud en aanleg.

20. Dreamtún Kindcentrum De Wielen Camminghaburen (eetbaar, educatief, spelen)

Kindcentrum De Wielen heeft een prachtig schoolplein, waar een goedlopende Dreamtún om de school heen is aangeplant. Het idee was om een ontdek- en verwonderplek voor kinderen te creëren, waar geleerd en gespeeld kan worden. Ook heeft de school een grote moestuin met een tuinplan, zodat ieder jaar duidelijk is wat er wanneer in de tuin gebeuren moet. De kinderen maken van dichtbij alle seizoenen mee. Er worden oogstfeesten georganiseerd en de kinderen maken naambordjes voor in de moestuin. We integreren de natuurlijke omgeving in ons lesprogramma. Daardoor geeft het ons de mogelijkheid om de kinderen op andere manieren te laten leren. Zo komen zaken aan bod waar in het regulier schoolprogramma geen of minder ruimte voor is. Hierbij kan gedacht worden aan: samenwerken, zorg voor elkaar en de natuur, reken- en taalactiviteiten, het zaaien, planten, verzorgen, oogsten, verwerken en eten van groenten en creatieve lessen in de tuin. Bij de tuin zijn veel ouders betrokken.

21. Eco-rail in Westeinde en Valeriuskwartier (biodiversiteit)

In het verleden liep vanuit Leeuwarden een spoorlijn naar Dokkum. Dit werd ook wel het Dokkumer Lokaaltje genoemd. Tegenwoordig is de spoorlijn voor een groot gedeelte opgeruimd, maar wat er van over is, is een stuk woeste natuur. Een aantal jaren geleden is er een wandelpad aangelegd met behoud van alles wat kruipt en groeit. De wijkpanels en wijkverenigingen van het Valeriuskwartier en Westeinde, Milieuplatform Leeuwarden en de gemeente Leeuwarden hebben gezamenlijk bedacht om de monumentale, recreatieve en ecologische waarden zo te combineren dat er op alle vlakken meerwaarde ontstaat. Milieuplatform Leeuwarden is nog wel bij het initiatief betrokken, maar is geen drijvende kracht meer. De wijkpanels geven het initiatief nu vorm.

22. Educatieve bostuin van OBS De Plataanschool (educatief, biodiversiteit, eetbaar)

Nadat de leerlingen van OBS De Plataanschool een les over bijen hadden gehad, ontstond vanuit de school het idee om een bijenvriendelijke tuin te realiseren. De school heeft toen contact gelegd met de gemeente voor advies en ondersteuning. Na de gangbare procedures en overleggen werd al gauw een plan gemaakt. Naast de school, aan de rand van een speelveld, is een wilde bloemen mengsel ingezaaid waar kinderen bijen en andere insecten in actie kunnen zien. Achter de school is een bostuin aangelegd met fruitbomen, bessenstruiken, stinzenplanten en andere bosplanten. Tevens zijn er stammen toegevoegd aan de bodem die met snippers en bladeren zijn bedekt om de vorming van een bosbodem te bespoedigen. Dit alles in een prettige samenwerking tussen de school en de Gemeente Leeuwarden en Marte Hartendorp.

23. Educatieve moestuin IKC Het Palet Huizum West (educatief, eetbaar)

De educatieve moestuin van OBS Palet heeft vooral kennis en handen nodig. De tuin is geschikt om met kleine groepjes kinderen in te werken onder begeleiding van iemand die er feeling en verstand van heeft. Dat laatste hebben niet alle leerkrachten en daarom is lichte coaching/begeleiding op dat gebied ook gewenst.

De school geeft aan dat het fijn zou zijn als er in het seizoen (bijna) wekelijks in de tuin gewerkt kan worden met kinderen uit verschillende groepen vanaf groep 3 (de kleuters hebben een ander stukje tuin en daar gaat het goed) en de BSO (in vakanties). Idealiter zou elke klas een stukje tuin onder beheer hebben, waarbij de BSO voor alles zorgt en kinderen daar vooral van leren. Ook is er behoefte aan praktische lessen met een verbinding naar de theorie, die de leerkracht misschien kan geven (met inhoudelijke suggesties van de deskundige) in de natuurlessen. Afgelopen jaar is er met kinderen uit groep 6 onderzoek gedaan naar de hommels en andere bijensoorten die op het schoolplein voorkwamen.

De school krijgt in samenwerking met de gemeente een leerlingenkeuken. Hierdoor heeft de school meer ruimte om producten te verwerken. Ook zijn ze van plan een aardig stuk zeer schaduwrijke grond om te toveren tot een eetbare tuin met vaste planten, struiken en bomen die weinig onderhoud vragen en wel voor groente en fruit zorgen. In samenwerking met Operatie Steenbreek, wijkpanels, docenten, ouders en de kinderen zijn er nu plannen om dit jaar het hele schoolplein aan te pakken en een groene duurzame omgeving te creëren.

24. Fruittuin Zuiderburen in Leeuwarden (eetbaar)

Deze fruittuin is aangelegd door Douwe Dokter uit Tzummarum. In de fruittuin staan elf volwassen bomen en een haag van 40 meter met peren. Ook staan er appelbomen, perenbomen, kersenbomen en pruimenbomen in de fruittuin. Er zijn een aantal druivenranken geplaatst en rond de bomen zijn fruitstruiken geplant om diversiteit in de tuin te creëren. De fruittuin in Zuiderburen bestaat al een paar jaar. Het is recent uitgebreid met een nieuw stuk. Het wordt door de heemploeg onderhouden in samenwerking met een groep vrijwilligers. Er bevinden zich oude (Friese) fruitrassen, druiven en bessen. De graslanden worden als heemtuin beheerd. Jaarlijks houden ze ook een fruitmarkt. Het is een leuke en actieve groep mensen.

25. Gezondheidstuin in Tjerk Hiddes

De Stichting Wijkwerk Cambuursterhoek hebben bij het buurthuis een gezondheidstuin aangelegd, waar bewoners kunnen fitnessen en groente-en fruit telen. De overige zaken gaat in overleg met scholen en andere belanghebbenden.

26. Groene Loper in Grou (eetbaar, biodiversiteit, spelen)

Naast een rode en een blauwe loper is Grou nu een loper rijker, namelijk een Groene Loper! Een verbinding van groenstroken waarlangs een wandeling door het gehele dorp kan worden gemaakt. Deze wandeling levert niet alleen voor Grousters een mooi loopje op, maar zal zeker ook voor het toerisme een mooie aanvulling op de algehele beleving van het dorp zijn. Gedurende de wandeling komt men onder andere langs bloemenplukvelden, een therapietuin, eetbare tuinen en een vlindertuin. Daarnaast is er ook al een natuurspeeltuin gerealiseerd en een hondenspeeltuin. Ook de groene speeltuin voor jongeren aan De Sudfinne en het Wilhelminapark maken deel uit van de Groene Loper. Alice Wildeboer nam het initiatief en heeft de uitvoering verzorgd samen met gemeente Leeuwarden.

27. Groen in de binnenstad Binnenstad (biodiversiteit)

In de Oosterstraat is in juni 2014 de eerste Green Wall geopend. De groene wand is gerealiseerd met onder andere Wijkpanel Binnenstad, gemeente Leeuwarden en de winkeliersvereniging. I, Ms Green (Saraï Zijlstra) is de initiatiefneemster geweest. In 2018 is de Oosterstraat opnieuw onder handen genomen. De straat is inmiddels uitgeroepen tot Bee Street. Ook is tussen de Nieuwe en Oude Oosterstraat een waterpunt geplaatst voor passanten. Het waterpunt is beschilderd door medewerkers van Smoel, uit de Oosterstraat.

Ook creëren ze nestgelegenheden voor mussen en gierzwaluwen. Hierdoor hoopt het Wijkpanel de populatie van beide vogelsoorten te verhogen. De voor en achterkant van het gemeentehuis zijn vergroend, door het weghalen van tegels en het bouwen van een mooie bak vol bloemen. De tegels die verwijderd zijn, zijn hergebruikt voor het bouwen van de bakken. Voor het komend jaar wordt het groen nog verder uitgerold in de Oosterstraat en andere plaatsen in de Binnenstad worden in 2019 vergroend.

27.1 Zaailand/Wilhelminaplein

Met het Zaailand/Wilhelminaplein wordt de kennis van de werkgroep Groen binnenstad verder doorgegeven en uitgewerkt. Voor het Zaailand/Wilhelminaplein wordt een plan geschreven en is subsidie aangevraagd bij het Provinciehuis. De werkgroep Groen Binnenstad heeft een intensieve samenwerking met winkeliers, bewoners, gemeente, de binnenstadmanager en binnenkort ook het Provinciehuis.

27.2 BeeStreet

De BeeStreet staat voor vergroening van binnensteden: voor mens en bij, een oplossing voor hittestress, regenwateropslag en vooral voor een knusse en gezellige straat. Tijdens langere periodes van warmte, worden de stenen heet en geven dit af aan de ruimte waardoor verhitte in steden ontstaat. Het regenwater dat is opgeslagen kan tijdens warme en droge dagen gebruikt worden om de groenvoorziening van water te voorzien. Vooral op plekken waar de planten niet in de volle grond zitten, bijvoorbeeld plantenbakken en bijenlinten. The BeeStreet is een thema van LF2018 'Silence of the Bees' met als projectleider Jan Willem van Kruijssen.

Samen met de gemeente Leeuwarden, winkeliers van de Oude en Nieuwe Oosterstraat, kunstenaars en ondernemers is er afgelopen jaar gewerkt aan de vergroening van de straten. De gemeente heeft vele borders in de straten in de Oosterstraten en Kruisstraat gemaakt waarin we diverse planten, kruiden, fruitstruiken en kleine bomen hebben geplaatst die de nabije ondernemers zelf onderhouden. Tips voor het 'bijen groen' kwam vanuit de Kruidhof en de groen manager van de gemeente Leeuwarden Nico Kelderhuis. Belangrijk hierin is de samenwerking met de binnenstadsmanager Hayo Galema en Huub Riezenbosch van de Wereld van Thee. Eileen Blackmore, van House of Design, is initiatiefneemster en heeft het project vorm gegeven.

Er zijn enkele prototypes ontwikkeld die we het komende jaar gaan testen in de straat. Zo is er de Water Wall, een voorbeeld van een verticale regenwateropslag dat tegen blinde muren bevestigd kan worden en weinig ruimte nodig heeft. Ideaal voor de dicht bebouwde binnenstad. Als aandachtstrekker vanuit de Oosterkade gezien, komt een poort van bloemen. Deze heeft nauwelijks onderhoud nodig omdat een slim irrigatiesysteem de planten bewatert doordat een sensor aangeeft dat de planten dorst hebben en de pomp dat het regenwater doorgeeft, via een zonnepaneel z'n energie krijgt. Ook hier is een regenwateropslag aan gekoppeld. Dit systeem is een samenwerking van Verhoeve Groen, Mijn Waterfabriek en de Stille Boot. Om het verhaal zichtbaar te maken heeft Roy Schreuder op diverse electriciteitskasten het verhaal van regen > bloemen > bijen vormgegeven.

Dit project is een start naar een groen en leefbaar Leeuwarden waarin we plekken gaan creëren waar we regenwater kunnen opvangen om de riolen tijdens heftige regenbuien te ontlasten en met dit water voor een gezellige groene stad kunnen zorgen dat ruimte biedt voor bijen en koelte tijdens de hete dagen.

28. Groene wand Pioenstraat

In 2016 kreeg Michel van Kammen van Tuinadviesbureau en Hoveniersbedrijf de opdracht van de familie Van de Brug om een nieuw vooraanzicht van de bakkerij in de Pioenstraat in Leeuwarden te ontwerpen. De opdracht was stoer en landelijk passend in de stijl van het gebouw, maar dan toch net even anders. Ruimte genoeg dus om er wat bijzonders van te maken. De winkel en de bakkerij moesten vooral een groenere uitstraling krijgen en uitnodigend zijn. Zo is er dus tegen de hoge zijgevel een Green Wall ontworpen met een omlijsting van Cortenstaal. Omdat deze groene wand redelijk in de schaduw hangt, is er gebruik gemaakt van varens en grassoorten.

29. Heechterp-Schieringen (eetbaar, biodiversiteit)

29.1. Bloemenpluktuin

Het initiatief voor de bloemenpluktuin is afkomstig van het wijkpanel en is opgezet om de wijk op te fleuren en om de bewoners de mogelijkheid te geven om bloemen te plukken. Ook is het nu geen poepveldje, maar vind je er een zee van bloemen! Waar het wijkpanel eerst de gedachte had om te werken met regels, zijn ze daar nu vanaf gestapt, en dat werkt eigenlijk heel goed. In de bloempluktuin kan men alleen bloemen en grassen plukken.

29.2. Buurttuin Heechterp-Schieringen

De gezonde buurttuin was opgericht in 2012 en gevestigd op gemeentelijke grond met een woonbestemming. Zolang er niet gebouwd werd, kon er door een aantal tuinders getuinierd worden. De gezonde buurttuin was in de wijk een heel groot succes. Verantwoordelijkheid voor algemeen beheer en beleid ligt bij de tuindersvereniging en dagelijks contact gaat via een contactpersoon van die vereniging. Inmiddels is besloten, in verband met nieuwbouw, de buurttuin te verplaatsen naar een terrein ten zuiden van de bestaande tuin.

Na de verplaatsing maakt de buurttuin hier een doorstart en is vanaf het seizoen in 2018 weer productief. De Buurttuin bevindt zich nu aan het Kalverdijkje tegenover het zwembad en Piter Jelles. De tuin is afgesloten met een hek en buurtbewoners kunnen voor een klein bedrag een stukje grond in gebruik nemen. De tuin neemt de vorm aan van een echte volkstuin, met mooie pergola's en her en der een kas.

29.3. Fruitbomen bij Kalverdijkje

In oktober 2017 zijn langs het wandelpad bij de sportvelden acht oude hoogstamfruitbomen geplaatst. Zij zijn vanuit Noord-Holland hier heen getransporteerd en met de oude wortelkluit geplaatst. Het Wijkpanel zal in 2018 samen met vrijwilligers proberen de bomen aan te laten slaan (twee walnoten, twee Renette-moesappels, een Sterappel en drie handappels (Jonagold, Transparant Yellow en Cox).

29.4. Fruitpluktuin Heechterp

Inmiddels is de fruitpluktuin verplaatst en gerealiseerd aan het Kalverdijkje. Een prachtige tuin, waar nu nog jonge vruchtdragende gewassen wachten om komend seizoen een groeispruit te maken. Bewoners mogen gratis plukken van wat er geproduceerd is door de planten. Er staan braamstruiken, framboosstruiken, en andere bessenstruiken.

29.5. Permacultuur Schieringerweg

Op het terreintje naast de Schieringerweg 177 vind je een buurttuin, waar de bewoners fruitbomen, een kruidenslinger en struiken hebben geplant. Ook is er een boomstronk van een omgewaaide eik geplaatst op het terrein, waar zwammen op worden gekweekt. De bedoeling is om de tuin nog uit te breiden, onder het motto: "De buurttuin komt naar je toe!"

30. Heemtuin Wirdum-Swichum (biodiversiteit)

Wirdum is binnen Leeuwarden een pilotdorp voor een meer op natuur gericht beheer, zoals dat ook in de heemtuinen gebeurt. Langs de Loodyk in het dorp, ter hoogte van de Wirdumervaart, is in 2014 de voedselrijke bovenlaag verwijderd en een bloemrijk mengsel ingezaaid. Er zijn rozen, bessenstruiken en stinzenplanten toegevoegd aan het bestaande struweel. Enkele fruitboompjes zijn aangeplant en er zijn insectenhôtels, waarin insecten als vlinders en wilde bijen kunnen schuilen en hun eitjes kunnen afzetten.

Het kleibermталud van de Swichumerdyk tussen Swichum en Wirdum en het grasland rond het schelpenpad achter de Lege Dyk worden beheerd als bloemrijk kleihooiland; in 2016 is een deel hiervan geplagd en opnieuw ingezaaid omdat de kruiden weinig kans hadden zich te vestigen in de relatief dichte grasmat. In de heemtuinstrook worden in het openbaar groen bomen met eetbaar fruit aangeplant.

In het dorp is verder door de bewoners in 2015 een lint van narcissen langs de doorgaande weg tussen Wirdum en Swichum aangebracht. Plaatselijk zijn andere stinzensoorten aangebracht, onder andere rond het hek van de kerk, in de tuin bij het dorps huis en bij de Fikarij. Bij de wijk Hekkerniede is afgesproken met de gemeente om een deel van het gebied in afwachting van de woningbouw de komende jaren te richten op kruidenrijke vegetaties. Dit is goed voor de biodiversiteit.

31. Honeysuckle Blue(s) tuin Binnenstad (Biodiversiteit)

In de Blokhuispoort is de Honeysuckle Blue(s) tuin van ontwerpster Claudy Jongstra dagelijks te bezoeken. Met deze bijzondere verplantentuin die de kracht van natuurlijke verfstoffen laat zien, namen we in 2016 deel aan de Chelsea Flower Show in Londen. Voor LF2018 bouwden we de tuin opnieuw op in de oude gevangenis en heel 2019 zal de tuin nog te zien zijn.

De verfgewassentuin Honeysuckle Blue(s) nodigt bezoekers uit om de (bijna) vergeten kennis over natuurlijke verfstoffen en hun kwaliteiten te ervaren en herinneren. Door weer een andere kant van 'heel normale' planten te laten zien, hopen we nieuwe waardering en een gevoel van verwondering op te roepen voor deze vergeten en veelal onbekende verfstoffen die in onze omgeving groeien en bloeien.

32. Kruidentuin Schoolstraat-Zaailand-Willemskade-Arendstraat in de Binnenstad (eetbaar)

De bewoners van de Arendsstraat, Zaailand, Willemskade, Schoolstraat hebben in 2007 een kruidentuin aangelegd. Het binnenterrein, waar eerder een schoolgebouw stond, maar sinds 1988 alleen maar gravel lag, is omgetoverd tot een waardige tuin. Je vindt er onder andere tijm, peterselie, rozemarijn, lavendel en basilicum, maar ook rabarber en tomaat. Op woensdagavond wordt er vast getuinierd. De tuin is gerealiseerd met behulp van de gemeente Leeuwarden, bewonersplatform Nieuw Elan, Elken en Wijkpanel Binnenstad.

33. Leeuwarder Bijenlint (>23,2 km) Reduzum-Miedum (biodiversiteit)

Het Leeuwarder Bijenlint loopt vanaf Reduzum, Wytgaard en Wirdum langs De Swette, vervolgens langs Goutum, Aldan, Wielenpolle, Huizum-Dorp, Achter de Hoven, Heechterp-Schieringen, Lekkum en Miedum.

Marijke de Bie wilde Leeuwarden in 2013 opnemen in het Fries Elstedenbijenlint, zodat de zuidkant kon aansluiten op de gemeente Littenseradiel en de noordkant op de gemeente

Tytsjerksteradiel. De route loopt langs De Oerfloed, waar ook een bijenstal is gevestigd. Ook de bijenstal in de Potmargezone bij het Nordwin College ligt aan de route.

Het bijenlint is in feite een goede biotoop voor bijen in een aaneengesloten reeks van bermen en plantsoenen. Door vershraling van de bermen, het afvoeren van het maaisel en een gevarieerd maairegiem wordt een rijke biodiversiteit gecreëerd met veel bloemen. Elke strook levert zijn eigen biodiversiteit met bloemen, vogels, bijen en vlinders. Er worden ook excursies gehouden langs het Bijenlint. Het lint is inmiddels opgenomen in de Ecologische Hoofdstructuur Leeuwarden.

34. Leeuwarder Voedselbos Leeuwarderbos (eetbaar, biodiversiteit, educatief)

Het Leeuwarder Voedselbos is een aaneengesloten stuk grond van ongeveer 2 hectare in het Leeuwarder Bos. Voor de komende 80 jaar zal dit een bos blijven vanwege het CO2contract. Dit maakt het mogelijk om bomen aan te planten die langere tijd nodig hebben om hun vruchten en noten te leveren. In voedselbossen worden principes van de natuurlijke bos- en landbouw gecombineerd voor een duurzame voedselproductie. Een voedselbos is een zelfonderhoudend en voorzienend ecosysteem, dat is ontworpen en aangeplant door mensen. Het Leeuwarder Voedselbos heeft mede als doel om medewerkers van de gemeente Leeuwarden en met name bewoners van Leeuwarden te inspireren en te adviseren bij de aanleg van zoveel mogelijk eetbare landschappen in de stad Leeuwarden en omgeving. In maart 2016 is er Fase 1 en in mei 2017 is Fase 2 voor het grootste gedeelte gerealiseerd. Afsluitende aanplant vond plaats in het najaar van 2017. Het duurt vier tot vijf jaar totdat het voedselbos substantiële oogst gaat leveren. Stichting Voedselbossen Noord Nederland, met initiatiefnemer Anastasia Limareva als voorzitter, ontfermt zich over de voortgang en beheer van het project. Ook biedt de Stichting diensten bij het advies, het ontwerp en de projectleiding van voedselbossen in drie Noordelijke provincies. In de toekomst worden jaarlijkse vrijwilligersdagen georganiseerd om het nodige beheer van het voedselbos uit te voeren. Een ander bijzonder moment is dat Voedselbos Leeuwarder Bos genomineerd werd voor Anita Andriessen Prijs voor Ruimtelijke Kwaliteit in Friesland en geëindigd op plek 3.

Op de NL doet dag op 16 maart worden er weer bomen geplant door de burgemeesters en wethouders.

35. Lemke Statema Overal in Leeuwarden (eetbaar, educatief)

Lemke Statema van Natuurfaam begeleidt allerlei initiatieven bij het realiseren van hun groene wensen. De ene keer is dit een groene zone rond een wijk of een wandelpad, de andere keer een buurtboomgaard of een schooltuin. Bij al haar projecten nemen de wijkbewoners, leerlingen of wijkverenigingen zelf initiatief, Lemke begeleidt het initiatief om te komen tot een gedragen plan. Als voormalig opbouwwerker lukt het haar goed om groepen te activeren en initiatieven van onderop te stimuleren.

Ik verbouwde van jongs af aan mijn eigen groenten en fruit en daarna heb ik allerlei wijktuinen, kruidentuinen en groene

initiatieven opgezet en begeleid. Ook heb ik een basisschoolprogramma 'Tuinklas' opgezet, waarbij we op basisscholen smaak- en moestuinlessen aanbieden. Daarnaast draag ik mijn kennis over middels moestuincursussen.

De schooltuin sluit heel mooi aan bij de landelijke trend om steden te vergroenen, de biodiversiteit te vergroten en aandacht te hebben voor de insecten. Deze duurzaamheidstrend kan zeker door scholen op een leuke en leerzame manier worden ingevuld. Bijvoorbeeld door het plein en de school te vergroenen, gezonde en duurzame maaltijden te koken in de kantine, of bijvoorbeeld ook door kinderen te leren composteren en recyclen.

Een moestuin op school combineert leren over gezonde voeding met buiten zijn in de natuur op een manier die kinderen aanspreekt. Lekker naar buiten en aan de slag met modder en zaadjes. Plantjes zaaien, zien opkomen en groeien. En natuurlijk het oogsten en samen opeten. Omdat kinderen de planten zelf zaaien en verzorgen, zijn ze vaak ook nieuwsgierig naar de smaak.

Elke school heeft wel een plekje voor een moestuin.

Met een paar vierkante meter kan je allerlei verschillende groenten verbouwen. Zelfs met een paar bakken en potten op het schoolplein en een klein opkweekbakje in de klas kun je de kinderen al laten kennismaken met het kweken. En kinderen hun zelf gekweekte zonnebloem kan thuis ook een plekje krijgen in hun eigen tuin.

Scholen die op het schoolplein geen mogelijkheden hebben, kunnen ook op een creatieve manier aan de slag gaan met de moestuin. Ik heb scholen gekoppeld aan buurttuinen. Ook hebben wij een school begeleid met een grote kas op het dak van de school. En de school kan ook samenwerking zoeken met de gemeente; ik heb een school begeleid die een groenstrook heeft ingezaaid als bijenweide en daar ook het onderhoud van doet.

Een levendige schooltuin is leuk!

Ga op zoek naar een geschikte locatie, let op het aantal zonuren en zoek naar een geschikte plek op het plein waar niet gevoetbald wordt. Soms kan je al makkelijk een kleine afscheiding maken met wilgentakken, waardoor het plekje toch wat beschut komt te liggen. Alleen als leerkracht een moestuin verzorgen is vaak een hele klus. Betrek daarom enthousiaste ouders of andere groepen die het project mee willen dragen.

Zorg dat er elk seizoen wat te beleven is in de schooltuin. Denk aan eetbare bloemen en kruiden voor de bijen en vlinders, maar ook aan fruitstruiken en fruitbomen. Het is leuk om kinderen te leren hoe je het fruit kan verwerken tot sap. Kortom het verbouwen van groente en fruit, maar ook van kruiden en bloemen is erg leuk, het is erg tastbaar en dankbaar werk.

Naast Lemke zijn er nog een aantal anderen die zich bezig houden met projecten die zich richten op kinderen. Zo zijn Marte Hartendorp, Emma Dijkgraaf, Miranda Tamminga en Johan Aaij op een vergelijkbare manier bezig op scholen en kinderopvangcentra.

36. Moestuin Zamenhofpark in Tjerk Hiddes & Cambuursterhoek (eetbaar, educatief)

CSG Comenius heeft op de locatie Zamenhof een gezonde school voor praktijkonderwijs met een groenafdeling. Voor ervaring in de praktijk is er in een hoek van het park een Pro-Garden ingericht waar de leerlingen aan de slag kunnen met groenonderhoud.

37. Moestuintje Looijerstraat in de Transvaalwijk (eetbaar, educatief)

In de nazomer van 2014 is er aan de Looijerstraat, een dorps stukje Transvaalwijk, een kleine moestuin verzezen. In vier houten bakken, in elkaar getimmerd door buurtgenoten, groeit en bloeit van alles leuks. Vanwege de ligging naast een speeltuin kunnen de kinderen uit de buurt de plantjes goed in de gaten houden en van dichtbij bekijken hoe een zaadje uiteindelijk een tomaat wordt, om ze daarna lekker op te eten. Het grondoppervlak is te klein om de hele buurt te voorzien van vers groen, maar toch wordt er geprobeerd om de oogst zo veel mogelijk te verdelen.

38. Oase yn Wergea Wergea (biodiversiteit, eetbaar, educatief)

Een uitgebreid ontwerp van leerlingen van OBS De Twamêster, Plaatselijk Belang en gemeente Leeuwarden is in 2016 gemaakt voor het groene 'High Tech Talent Plein'. Hier is onder andere aandacht voor sport en bewegen, natuur en duurzaamheid en educatie en spel. Ontwerper Henk Pleiter heeft de plannen uitgewerkt en in zijn beplantingsplan veel fruitbomen en insecten lokkende beplanting gebruikt. Inmiddels is het plan gerealiseerd, en is er van alles te vinden. Zo zijn er onder andere een vlindernatuurtuin, hagen en hoogstamfruitbomen, moestuin, waterval en beekje, warmtemuur en liggrasveld. De aanleg van de tuin was met name een coproductie van het dorp, de school en de ontwerper Henk Pleiter. Het beheer van de tuin doet de hovenier zoveel mogelijk in samenwerking met de kinderen van de school.

39. Pluktuin Balistraat Oud-oost (eetbaar, biodiversiteit)

In de wijk Oud-oost wordt sinds 2018 de bouw van de nieuwe woningen in de Oost-Indische buurt gerealiseerd. De Lombok- en de Balistraat zijn de eerste straten die in de zomer van 2018 opgeleverd zijn. De nieuwbouwhuizen in de Balistraat zijn gezinswoningen, waartussen een groot veld ligt dat tot begin 2019 braak lag. Eén van de nieuwe bewoners, Emma Dijkgraaf, had het idee om het stukje grond in te richten voor mens, dier en natuur. Een huiskamer voor iedereen die gebruik zou gaan maken van het stukje grond en de potentie die dit stukje grond heeft te realiseren. Er ligt immers al een veelgebruikte voetbalkooi en er staat een speeltoestel. Met de komst van de jonge gezinnen in de gezinswoningen en de gehele nieuwe wijk, is deze buurttuin een aanwinst voor de buurt. Met deze tuin heeft Oud-Oost straks maar liefst zes buurttuinen.

In overleg met de directe bewoners en de gemeente, is het plan gemaakt om de aanplant die hier plaatsvindt zoveel mogelijk eetbaar te houden. Er is gekozen voor walnoot-, kastanje-, linde- en hazelnootbomen. In overleg met het Netwerk Centrum Oud-Oost, bewoners, de gemeente en het wijkpanel is het idee om het geheel uit te breiden met eetbare struiken en klimmers, een wandelpaadje, bankje en speeltoestellen. Ook komen er naambordjes bij de bomen eetbare planten, die uitleg geven over de soort. Het onderhoud van de bomen en het gras wordt gedaan door de gemeente en het snoeien van de struiken en eventuele andere aanplant door het Netwerk Centrum Oud-Oost.

40. Power to the People in Hempens (eetbaar)

De zorgboerderij De Pleats is uitgebreid. Jitske Visser is initiatiefneemster van dit project. Er is een pluktuin en een openluchtpodium. Daarnaast teelt het project groente en fruit voor de verkoop, om de sociale armoede te bestrijden en om seizoensgebonden te (leren) eten, wat natuurlijk goedkoper is! Eens per week wordt er een kookavond georganiseerd.

41. Seizoenstuin Goutum Goutum (Biodiversiteit)

Het doel is om uiterlijk in 2022 een seizoenstuin te realiseren in het hart van het dorp Goutum waar bezoekers een intieme beleef- en ontspanplek vinden. In de tuin, wat de sfeer en uitstraling krijgt van een park, vindt je een verzameling fruitbomen. Maar er is ook ruimte voor een kleine moestuin waar het educatieve aspect, ook voor de jeugd, centraal staat. De tuin is ook een plek waar vlinders en insecten zich thuis voelen en is het hele jaar door openbaar toegankelijk, ook voor minder validen.

De seizoenstuincommissie beheert de tuin en zorg er met vrijwilligers (jong en oud) voor dat de tuin het gehele jaar ordelijk en toegankelijk is. Voordat de aanleg van de tuin begint, gaat het dorp met alle inwoners een bewustwordingstraject door. Dit onder het motto 'Samen gaan we groener'. Het dorp wil bereiken dat bewoners meer bewust worden van wat een groene omgeving bijdraagt aan een prettige woon- en leefomgeving. Wat je als bewoner zelf hierin kan betekenen staat hierin centraal.

42. Speelveldje Sierksmastraat Huizum dorp (eetbaar, spelen)

Dit burgerinitiatief komt van de directe bewoners om het Sierksmastraatveldje, die het speelveld weer haar functie terug wilden geven. Zij willen een omheind trapveld, paden voor de kleintjes, een extra ommetje en meer bloei, rekening houdend met de biodiversiteit en een betere afwatering. Zij hebben de groenvoorziening in een onderhoudsplan opgenomen. In 2018 hebben zij bomen geplant en is de afronding bijna klaar. De fruitbomen konden helaas niet geplant worden, dus hiervoor zijn in samenspraak met de gemeente andere bomen voor in de plaats gekomen. In het voorjaar zal ter van de opening van de tuin een barbecue voor de buurtbewoners en betrokkenen plaatsvinden.

43. Tiny Forest Verspreid over Leeuwarden (educatief, biodiversiteit)

Tiny Forest is een concept bedacht door Shubhendu Sharma (CEO Afforestt), dat praktisch overal toegepast zou kunnen worden. Het idee is om op een stuk grond ongeveer ter grootte van een tennisbaan (200m²) een bos aan te planten. Door gebruik te maken van minstens 25 verschillende soorten bomen die van oorsprong in Nederland voorkomen, draagt zo'n bos bij aan de lokale biodiversiteit. Er kunnen rond de 600 bomen geplant worden, waarvan niet alle bomen zullen overleven. Geef het wat tijd, binnen 10 jaar zal het stuk grond vormen aannemen van een echt bos, met struiken klimmers, kruiden en bomen.

Bij voorkeur worden deze kleine bossen worden gebruikt als buitenlokaal voor kinderen en ontmoetingsplek voor buurtbewoners. In dat geval geldt een grootte van minimaal 450m². De grond wordt geschikt gemaakt door de gemeente en de aanplant wordt gedaan door de kinderen en buurtbewoners zelf. Op de website van het IVN staat wanneer jouw bos aan de eisen van een Tiny Forest voldoet. De gemeente streeft ernaar om vier van dit soort bossen aan te planten, waarvan er twee bekostigd worden door de gemeente en twee door de Nationale Postcode Loterij.

In Leeuwarden staat het nog in de kinderschoenen, maar zeker is dat bij de Mauritschool in Bilgaard een Tiny Forest komt als de bouw van de nieuwe school klaar is. Wilt u ook een Tiny Forest nabij uw school of bent u geïnteresseerd? Dan kunt u de website van het IVN raadplegen en de gemeente Leeuwarden via 14058. Contactpersoon bij de gemeente voor Tiny Forests is Alie Valkema.

44. Stadstuin Techum in Leeuwarden (eetbaar, biodiversiteit, educatief)

Techum biedt een bijzondere combinatie van oud en nieuw. Het buurtschap in de Zuidlanden is vernoemd naar de oude boerderij die je verwelkomt wanneer je Techum in komt rijden. Naast de boerderij vind je Stadstuin Techum, die van 2017 tot 2019 beheerd werd door Doarpstún Snakkerbuorren.

In 2012 is de zelfoogsttuin gestart, om lokale teelt van biologische groenten en fruit op te starten en mensen uit de wijk Techum hierbij te betrekken. Helaas liep dit op de klippen en is er een nieuwe wind komen waaien over de tuin.

Raoul van Klaveren, die voorheen ook al vrijwilliger was bij de tuin, neemt de dagelijkse werkzaamheden voor zijn rekening, samen met vrijwilligers. Wie het leuk vindt om hem daar bij te helpen, is van harte welkom! Raoul wil de lokale teelt van groenten en bloemen op biologische basis op gang brengen. Op de tuin staat een kas van 10 x 18 meter, waar veel binnen gewerkt kan worden (voorzaaien, kleine werkplaats). Daar worden ook tomaten en pepers geteeld. Deze worden onder andere gebruikt door de Snackbar 'By it ald djip'. Naast de groenten staan er ook veel bloemen op de tuin. Dat maakt de tuin tot een feestje om te bezoeken, maar ook om te werken. Het is een heerlijke plek om vrijwilligerswerk te doen.

Vrijwilligers kunnen bijdragen aan de tuin, naar vermogen. Er wordt geen productie verwacht, en dat maakt de tuin bij uitstek geschikt voor sociale projecten. Zo zijn er schooltuintjes gerealiseerd, zijn er oogst- en huttenbouwmiddagen voor kinderen. Daarnaast is er al een schooltuinproject met groep 6 van de Pionier. Verder zijn er afgelopen jaar wekelijks manga-tekenlessen op de tuin geweest voor kinderen onder de 12. Dit jaar zijn er kinderactiviteiten gestart op woensdagmiddag, verzorgd door stagiaires van het NHL. Andere stagiaires, van het Nordwin-college, hebben een breed pad aangelegd, zodat de tuin ook voor kinderwagens en rolstoelen toegankelijk is geworden. Stagiaires doen zo ervaring op en leveren een bijdrage aan de tuin.

De tuin werkt samen met het netwerkcentrum Oud-Oost, en levert onbespoten groentes aan de inloopmaaltijd daar. De werkplaats, die aan het netwerkcentrum is verbonden, helpt met het maaien van gras en reparaties. Ook kan de tuin gebruik maken van materiaal dat opgeslagen ligt bij de werkplaats. Daarmee helpt de tuin bij de reïntegratie van mensen die werkzaam zijn bij de werkplaats.

Kortom, er is veel netwerk. Dat past ook bij het doel van de tuin: een ontmoetingsplaats en een plek waar mensen met elkaar in contact kunnen komen. De tuin heeft geen winstoogmerk, maar wil de gelegenheid scheppen om mensen met elkaar te verbinden. Daarmee wordt er een begin gemaakt van een soort buurthuis in de wijk. Bloemen zijn te koop voor een klein bedrag, groenten voor normale winkelprijzen. Alle opbrengsten worden weer geïnvesteerd in de tuin. Het wijkpanel steunt de tuin en ook mensen uit de wijk doen mee: er is een groep

bewoners, die de tuin mee onderhoudt, er wordt een website gebouwd door een inwoner die een IT-bedrijf heeft.

Initiatieven vanuit de wijk of voorgesteld door vrijwilligers worden gefaciliteerd: zo is er een wens om een koffiehoeke in de tuin op te zetten, en wordt er in samenwerking met het netwerkcentrum en de werkplaats stroom aangevraagd. Een zithoeke wordt gerealiseerd doordat een bewoner in de wijk stoeptegels kan regelen, stagiaires kunnen helpen bij de aanleg, en grondwerk kan uitgevoerd worden door een ondernemer, die sociale projecten wil ondersteunen. Zo'n project wordt dus met behulp van verschillende partijen uitgevoerd, met grotendeels gesloten beurzen. Op die manier wordt er dit jaar ook een kippenhok neergezet.

Omdat de tuin nog maar kort bestaat, kunnen er nog veel ideeën worden uitgevoerd. Dus wie bij wil dragen, ideeën heeft of vrijwilligerswerk wil doen, kan contact opnemen via het netwerkcentrum Oud-Oost.

45. Speel, beleef, ontmoet Lekkum (eetbaar, spelen)

De betrokkenen bij dit initiatief hebben de speeltuin weten om te toveren tot een plek waar (jonge) kinderen kunnen spelen, de natuur kunnen beleven en mensen elkaar kunnen ontmoeten. Naast speeltoestellen is er ook een groentetuintje aangelegd samen met de kinderen. De droge zomer van 2018 zorgde helaas voor een wat teleurstellende opbrengst in de tuinbakken. Een buurtbewoner heeft een mooie buiten(speel)keuken gemaakt voor de kinderen en het tuinbankje is tijdens Burendag gepimped tot Kabouterbank.

46. Verplaatsen kersenboom Stiens (eetbaar)

Een klein initiatief, maar noemenswaardig. Buurtbewoners wilden graag de kersenboom behouden en verplaatsen in een stukje gemeentelijk groen. Buurtbewoners nemen zelf de herplanting en verzorging op zich. In samenspraak met de gemeente en de buurt is de kersenboom gered!

47. Vlinderberm Canterlân in Miedum (biodiversiteit)

Dit project is voor vlindervriendelijk bermbeheer van de Wielenwerkgroep en ligt langs een fietspad tussen Gytsjerk en Miedum. Het is ook de oudste vlinderberm van Nederland! Het project is gestart in 1989 in samenwerking met de gemeente Tytsjerksteradiel; een jaar later deed Leeuwarden ook mee. Voorop staat het behoud van de normale gebruiksfunctie van de berm, gecombineerd met een optimaal beheer voor plant en dier, in het bijzonder voor vlinders. Aan de wegzijde van het fietspad is de berm in vakken verdeeld, die om en om in juni en september gemaaid worden: 'gefaseerd maaibeheer'. Hierdoor krijgen de vlinders de kans om hun levenscyclus te voltooien.

48. Vlindertuin en moestuin Koningin Wilhelmina School in de Vosseparkwijk (eetbaar, biodiversiteit, educatief)

De Koningin Wilhelminaschool aan de Fonteinstraat heeft een moestuin en een vlindertuin. De tuinen zijn samen met de ouders aangelegd. De kinderen van groep 5 hebben de vlinderplanten gepoot, onkruid gewied en zonnebloemen gezaaid. Ook de kleuters hebben gezaaid: vergeet-mij-nietjes, afrikaantjes, maar ook boerenkool voor de rupsen van het koolwitje. Eerder hebben de kinderen muntthee, courgettesoep, insectenhôtels en vogelvoerpotjes gemaakt en verkocht aan ouders en buurtbewoners. In 2018 zijn bloemen ingezaaid, waaronder klapproos, korenbloem, gewone margriet, knoopkruid en bosandoorn.

49. Volkstuinen Fier Wiellenpôle (eetbaar, biodiversiteit)

Op het terrein van Fier bij het politiebureau, dat beveiligd is, heeft men een aantal projecten lopen. Men heeft er een kleine zorgboerderij (met o.a. ezels, schapen, geiten en kippen) waar de cliënten van Fier mee kunnen helpen met de schoonmaak en de verzorging, of voor een stage voor school. Ook de moestuin is een mogelijke stageplaats. Een deel van de oogst gaat naar de dieren en de mest gebruikt men voor de tuin en de moestuin.

De tuin is pas vorig jaar aangeplant, vandaar dat het nog wel in de aanlegfase is. Verder heeft men een twintigtal vlinderstruiken op het terrein en een stuk tuin op het dak. De fruitopbrengst gaat naar de bakkerij Fier. De opbrengst van de moestuin gaat naar de cliëntgroepen. Daarnaast is het de bedoeling van de tuin dat men het educatief wil gaan inzetten met voorlichtingsborden en dingen zoals insectenhôtels, nestkasten, een vleermuistoren et cetera.

50. Volkstuinen Leeuwarder Huurdersvereniging van Nutstuinen Heel Leeuwarden (eetbaar)

Een vereniging met meerdere volkstuinen verspreid binnen de gemeente waar jong en oud, man en/of vrouw hun groenten, fruit of bloemen jaar in jaar uit met veel plezier verbouwen. De sociale contacten op de complexen zijn een belangrijk deel van het tuinieren. Aan de diverse gewassen die verbouwd worden, zowel inheems als uitheems, is te zien dat de samenstelling van de leden vele nationaliteiten kent.

50.1. Volkstuincomplex Jelsumerbinnenpad

Deze volkstuinen behoren tot de oudere volkstuinen in de stad, waar je tuintjes van 50 m² kunt huren. De tuinen liggen besloten tussen het Leeuwarder Bos en de wijk Bilgaard. In 2014 is het complex diep geploegd en volledig nieuw ingericht en omzoomd met een hekwerk.

50.2. Volkstuincomplex Troelstraweg

Dit terrein is landelijk gelegen. Doordat hier geen bebouwing aanwezig is en in directe omgeving geen bomen zijn heeft het terrein een open karakter. Er zijn 51 perceeltjes tuin.

50.2. Volkstuincomplex OBW Troelstraweg

Dit complex ligt aan de Troelstraweg, van Leeuwarden naar Stiens, aan de rechterkant naast het voormalige asielzoekerscentrum. Dit complex is opgezet door het Old Burger Weeshuis. Deze organisatie heeft het beheer overgedragen aan de Leeuwarder Huurders Vereniging van Nuttuinen. Dit is een kleinschalig complex, welke recent opnieuw is ingericht. Dit complex kenmerkt zich door de vele nationaliteiten van tuinders. Uit de teelt van groente is dit duidelijk op te merken dat exotische producten het goed doen in ons klimaat.

50.3. Volkstuincomplex Vierhuisterweg

Dit complex is een geliefde locatie in het Leeuwarder Bos. Juist doordat de tuin relatief klein is zijn de onderlinge contacten tussen de tuiniers groot en is er sprake van een sterke sociale cohesie. Juist ook door de vele nationaliteiten hier en de diversiteit aan producten vindt een soort 'multiculti' kruisbestuiving plaats. Nieuwe leden worden wegwijs gemaakt op de tuin en ervaringen worden uitgewisseld aan de stamtafel. Bijzonder is dat de vrouwelijke tuiniers hier de overhand hebben.

50.4. Volkstuinencomplex Pollepaed Snakkerburen

Dit complex is het oudste van Leeuwarden en ligt ten noorden Snakkerburen aan de Dokkumer Ee. Recent is het hele complex heringericht. Bijzonder aan dit terrein is dat de samenstelling van de leden bestaat uit verschillende nationaliteiten, dat zich vervolgens weer uit in de diversiteit aan producten. De tuin bevat zowel inheemse als uitheemse gewassen.

50.5. Volkstuincomplex Goutum

Een grote, fijne plek voor jong en oud, man en vrouw om hun groente, fruit en bloemen hier met plezier te verbouwen. De sociale contacten maken ook hier een belangrijk onderdeel uit van het tuinieren. Uit onderzoek van studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein blijkt ook dat vooral deze tuin een sterke positieve invloed heeft op de biodiversiteit en de bijen in de omgeving.

51. Wijkmoestuin Aldlân

Wijkmoestuin Aldlân is een droom voor Tineke Vernhout. Door het realiseren van deze tuin kan zij de gemeenschapsvorming op gang brengen in de wijk en zowel jong en oud met elkaar laten samenwerken. Vanaf 2016 is Tineke al bezig om wijkmoestuin Aldlân van de grond te krijgen en draagvlak te creëren bij de omwonenden. De locatie ligt pal naast het wijkcentrum De Froskenburch. Tineke heeft veel plannen voor de wijkmoestuin waar op dit moment nog het nodige onderhoud moet gebeuren, voordat het geschikt is om als moestuin te kunnen gebruiken. Er staat namelijk een grote beukenhaag links langs de tuin, wat veel schaduw werpt op de tuin.

De houtsnippers van de gesnoeide en gekapte beuken zouden gebruikt kunnen worden voor paadjes tussen de groente- en kruidenbedden en van de dikke takken zouden staptegels en krukjes gezaagd kunnen worden. Verder zou het mooi zijn als er achter de doelpalen van het voetbalveldje een plek voor een walnoot en een tamme kastanje gemaakt kan worden. De moestuin moet een plek worden voor multifunctioneel gebruik, zowel voor ontspannen tuinieren, voor volwassenen en natuureducatie, voor kinderen, als voor spiritueel gebruik. De kennis en ervaring die mensen door de wijkmoestuin met elkaar gaan delen, kan men ook weer gebruiken voor hun eigen tuin.

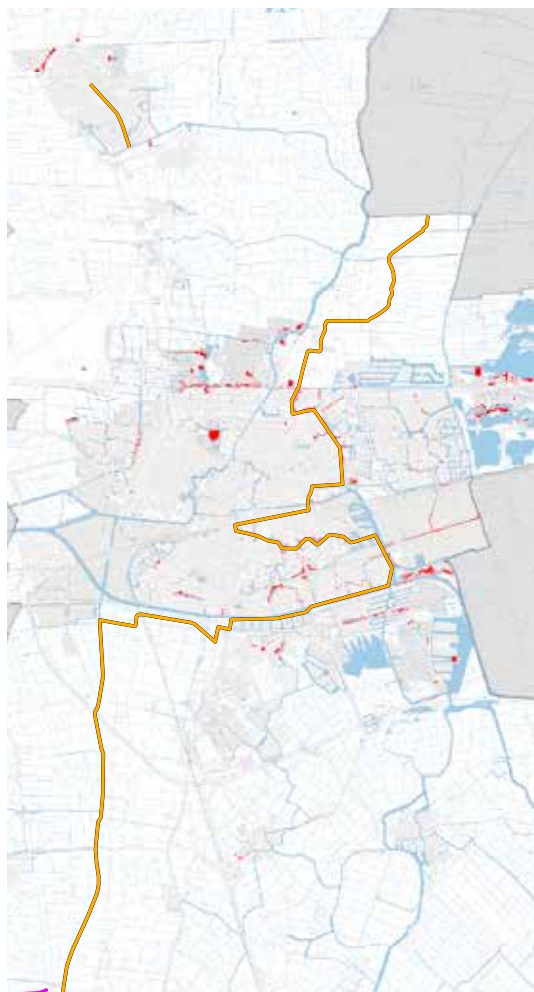
Er is in 2018 een ontwerp gemaakt samen met de groep extra van de Willem Alexanderschool. En een affiche met vraag om hulp vanuit de wijkbewoners, die in de wijkkrant geplaatst is. Vooralsnog heeft zich één persoon aangemeld om mee te werken. De werkgroep jeugdeducatie van IVN Leeuwarden heeft de wijkmoestuin aan Tineke overgelaten, maar staat er wel achter met raad en daad en moestuininformatie. Toch is het vooral aan de wijkbewoners om dit initiatief verder ter hand te nemen. Dat kan deze werkgroep niet op zich nemen.

Tineke heeft contact gelegd met de houtzaagmolen Burdaard en een takelbedrijf om de stammen te vervoeren. Door de hekken om de tuin wordt het erg duur om de stammen eruit te halen. Misschien zouden we dat kunnen besparen door ze zelf te tillen en te rollen, vertelt Tineke, maar daar zijn wel veel sterke mensen voor nodig. Tineke zou graag willen dat er mooie dingen met dat prachtige hout gemaakt zouden worden, zoals een werkbank, snijplanken met houtsnijwerk, speelgoed, krukjes, boekenplanken, enz. En dat ze in dikke planken gezaagd zouden worden in de houtzaagmolen van Burdaard, waar kinderen van de Willem Alexanderschool bij kunnen zijn. Wil je meehelpen met Tineke of heb je ideeën? Dan kun je altijd contact met haar opnemen!

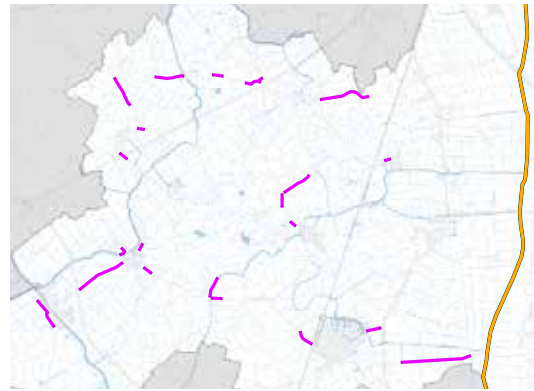
A close-up photograph of a bee on a bright yellow flower in a field. The bee is positioned on the upper part of the flower, facing right. The flower has many bright yellow petals. The background is a blurred field of green grass and trees under a clear blue sky.

Bijenlint

In de gemeente Leeuwarden wordt van alles gedaan om de biodiversiteit te bevorderen. We weten allemaal dat het slecht gaat met onze bestuivers, vaak worden dan bijen genoemd en meestal honingbijen. In Nederland zijn er maar liefst 358 soorten bijen waargenomen en in Leeuwarden ligt dit aantal op de 74 (periode 1878-2011). Volgens studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein zouden er zelf 81 voor kunnen komen en Nederland Zoemt beweert dat het er 91 kunnen zijn. Een wijk waar door diezelfde studenten in 2013 veel bijen werden gevangen is Achter de Hoven. Gedacht wordt dat dit komt door het hoge aantal 'verwilderde' tuinen van studentenhuizen. Door laag onderhoud krijgen lokale plantensoorten de kans om hier te groeien, bloeien en te sterven en daar profiteren de bijen van. Maar er zijn veel, veel meer bestuivers dan alleen maar (honing)bijen. Denk dan aan zweefvliegen, maar ook vossen en katten zijn bestuivers!

■ Heembepanting
■ Bijenlint

■ Bijenflinterlint
■ Bijenlint

Voor een aantal soorten kan Leeuwarden extra winst behalen, door de omgeving geschikt te maken voor deze soorten. Denk dan aan het vermijden van zware maaimachines en geschikt voedselaanbod in de vorm van bloeiende bloemen jaarrond. De meeste soorten die hard achteruit gaan en zijn de soorten die gebruik maken van de bodem voor hun overleven. Biedt de bijen een veilig verblijf voor hun nakomelingen (riet, doodhout, bodem et cetera), zorg dat ze kunnen eten (bloemen en water) en dat hun huis het hele jaar blijft bestaan. De Vroege zandbij (*Andrena praecox*), Andoornbij (*Anthophora furcata*), Grote klokjesbij (*Chelostoma rapunculi*), Wormkruidbij (*Colletes daviesanus* en Klokjesdikpoot (*Melitta haemorrhoidalis*) zijn vijf soorten bijen waar in Leeuwarden speciaal aandacht aan besteed kan worden. Zij overleven van bloemen uit de composietenfamilie, klokjes en lipbloemigen. Naast deze soorten hebben alle insecten en daarmee het hele ecosysteem baat bij een bijvriendelijke of liever gezegd: insectvriendelijke omgeving.

Naast alle initiatieven die in dit boekje staan, doet ook de gemeente van alles aan het stimuleren van lokale biodiversiteit. Door de hele gemeente zijn heemtuinen te vinden en heeft de gemeente het maaibeheer aangepast. Verwacht wordt dat de kaart met het maaibeheer dat de gemeente Leeuwarden uitvoert in 2019 online beschikbaar komt op de website van de gemeente. Dan kan iedereen precies zien waar de gemeente zijn beheer heeft aangepast ten behoeve van de biodiversiteit. Op de verzamelkaart zijn alle grootschalige projecten die zich richten op bijen weergegeven. Dit zijn het Leeuwarder Bijenlint, het BijenFlinterLint en de heemtuinen.

Vraag en aanbod

Veel initiatieven zijn afhankelijk van de vrijwillige inzet van buurtbewoners of herbruikbare natuurlijke materialen. Hieronder staan een aantal initiatieven die wel wat hulp kunnen gebruiken. Ook is er een paar keer per jaar het Groencafé, waar de mogelijkheid bestaat om actief opzoek te gaan naar vrijwilligers of ideeën voor jouw initiatief. Wie weet vinden jullie elkaar hier!

Kindermoestuin 't Hofje is opzoek naar vrijwilligers die de tuin over willen nemen. Alles staat klaar om te beginnen. Het gaat om een stukje grond op het terrein van CSG Comenius Achter de Hoven, van zo'n 120m². Er staat een hek omheen en er is een klein huisje waar materialen staan. In samenwerking met de school en Trienke Sieperda (voormalig initiatiefneemster) kunnen activiteiten met de school en de buurt georganiseerd worden. Indien u geïnteresseerd bent, kunt u bellen met 14058 en vragen naar het Platform Bewonersinitiatieven. Liever digitaal? Dan kunt u via de website van de gemeente Leeuwarden het contactformulier van de bewonersinitiatieven invullen.

Dorpstuin Techum is opzoek naar vrijwilligers vanuit de wijk die mee willen helpen op de tuin. Raoul van Klaveren heeft de tuin overgenomen van Gosse Haarsma, die zijn plannen elders tot uitvoering heeft gebracht. Op dit moment is er een kas en een vlindertuin, maar veel grond ligt klaar om gebruikt te worden volgens de plannen van Raoul. Indien u geïnteresseerd bent, kunt u contact opnemen met Raoul.

Stichting De Groene Apotheek is eigenlijk altijd wel opzoek naar stagiaires en vrijwilligers. Op de website www.stichtingdegroeneapotheek.nl kun je meer informatie vinden.

De educatieve moestuin van IKC Het Palet heeft vooral kennis en handen nodig. Directrice Jitske Heeg is nauw betrokken met het vergroenen van het schoolplein. Er kan contact gezocht worden met de directie indien u interesse heeft in het onderhoud en aanbieden van lessen met de kinderen van IKC Het Palet.

Wijkmoestuin Aldân is al geruime tijd opzoek naar mensen die kunnen helpen met het meedenken en beslissen en uitvoering van werkzaamheden op het stukje grond naast wijkcentrum De Froskenburch in Aldân.

**...nog meer
inspiratie
nodig?**

1. Boomspiegels Aldlân

in de wijk Aldlân vallen de twee grote perken met boomspiegels direct op. Onder twee grote elzen heeft Tineke Vernhout afgelopen juni pompoenen, zwarte bessen, frambozen, radijsplanten, selderij, munt, komkommerkruid, kamille en postelein geplant. Het is een vrolijk en kleurig gezicht, waarbij ook nog de oorspronkelijke beplanting zoveel mogelijk intact is gelaten. De straatbewoners kennen haar al en maken af en toe een praatje met haar. Tot nu toe doet Tineke de verzorging van de planten nog alleen, maar tijdens het interview meldde er zich al een gegadigde om haar mee te helpen de boomspiegels te verzorgen.

2. De Streekboer Leeuwarden

een sterke lokale voedselcommunity! Ontdek de kracht van Leeuwarden, bestel de lekkerste lokale producten online, haal het op in de oude gevangenis Blokhuispoort en ontmoet tegelijkertijd de producenten van je voedsel. Ondersteun de boeren en producenten die met passie werken aan een eerlijk en gezond product.

3. Groene tuinafscheidingen

In de wijk Aldlân is Mirjam van der Hout, in samenwerking met het Wijkpanel en Werkgroep-Groen, buurtbewoners aan het motiveren om schuttingen te vervangen door groene tuinafscheidingen. Een aantal is al gerealiseerd; goed voor mens en dier! Om dit te financieren, is gekeken naar mogelijke subsidies vanuit het Wijkpanel en Werkgroep-Groen.

4. Ruiltuin Leeuwarden

Ruil & deel stekjes/zaden/kennis/hulp voor de (stads)moestuin. Een gezellig en inspirerend samenkomen voor en door (stads)moestuinders. Voor aankomende Ruiltuindagen en locaties houd www.facebook.com/ruiltuin.leeuwarden in de gaten! Voor vragen en informatie kunt u terecht bij Lemke Statema.

5. Zadenbibliotheek Fryslân

In dBieb kun je naast boeken, ook zaden verzameld, uitgeleend en weer teruggebracht worden. Als je zaden leent, zaai je deze in je tuin. Van de planten die daar opkomen, laat je tenminste 1 plant bloeien en in zaad schieten. Dit zaad verzamel je en laat je drogen. Om vervolgens, vast ruim een half jaar later, een deel van deze zaden terug te brengen naar de bibliotheek. Je zaden worden toegevoegd aan de collectie en ook weer uitgeleend aan andere tuiniers. Zo ontstaat een gevarieerd aanbod en kun je van veel planten de hoeveelheid zaden die nodig zijn lenen.

6. Kringloop Estafette

ontfermt zich over thuisloze planten. Medewerkers fleuren de planten weer op met een mooie pot of een leuk knoopwerk voor een hangplant. De planten worden voor een klein bedrag te koop aangeboden. Ook kun je er stekjes vinden!

7. Operatie Steenbreek/Groene Stad en dorpen

In de periode 2012-2018 heeft de Friese Milieu Federatie in samenwerking met Van Hall Larenstein en de gemeente Leeuwarden diverse acties georganiseerd om verstening tegen te gaan. In wijken en dorpen zijn letterlijk stenen uit tuinen gehaald en is groen aangebracht. Her en der staat hierover geschreven in dit boekje. Dergelijke acties werden georganiseerd in de Bloemenbuurt/Oldegaleiën, Tjerk Hiddes en Schepenbuurt. Er zijn

wijkmarkten georganiseerd en ludieke acties met muziek en kinderen 'Tegel eruit, plant erin'. Er zijn in 2018 circa 20 tuinen op deze manier groener gemaakt, met name in Tjerk Hiddes, in samenwerking met het Comenius. In dit jaar is ook de campagne 'Groene Stad en Dorpen' gestart die werd afgetrapt op de Conferentie 'Samen gaan we Groener' in de Koperen Tuin. Onderdeel van deze campagne is om van 2018 tot en met 2020 jaarlijks circa 5 wijken en dorpen te vergroenen met acties in samenwerking met scholen, bewoners en wijkpanels. Een voorbeeld hiervan was op OBS de Oldenije. Een zeer geslaagde actie waar ouders een tegel uit de tuin konden ruilen voor bloembollen. De tegels zijn hergebruikt op het schoolplein om plantenbakken van te maken en verder is in samenwerking met een hovenier het schoolplein groen gemaakt. Er is in 2018 een subsidieregeling vastgesteld voor groene dorpen, wanden en daken. In 2018 zijn maar liefst 50 aanvragen gedaan voor deze subsidie, waarvan er rond de 40 zijn toegekend.

8. Adopteren en vergroenen van boomspiegels (190 stuks)

Is het jou ook opgevallen, al die fleurige boomspiegels met daarbij een witte tegel? Dit zijn door bewoners geadopteerde boomspiegels! Door de boomspiegel zelf te beplanten en goed te onderhouden, komt er nog meer kleur in de wijk. Dat is natuurlijk goed voor verschillende diersoorten, maar is ook nog eens een lust voor het oog. Door het plaatsen van de witte tegel door de gemeente is de boomspiegel ook voor de gemeentelijke Groenbeheerders goed te herkennen. Inmiddels zijn er binnen de gemeente 190 boomspiegels geadopteerd. Wil jij ook een boomspiegel adopteren? Meld het dan bij

de gemeente via telefoonnummer 14 058 of via bewonersinitiatieven@leeuwarden.nl.

9. Geveltuinen (700 stuks)

Geen (voor)tuintje maar wel de wens voor meer groen in jouw omgeving? Dan is het mogelijk om op een snelle en makkelijke manier een geveltuintje te creëren. Vooral in de binnenstad is dit een goede manier om versterking tegen te gaan! En daar waar geen ruimte is voor een geveltuintje bieden plantenbakken een oplossing. Tot op heden zijn in Leeuwarden rond de 700 geveltuinen bekend. Wil jij ook een geveltuintje aanleggen? Ook dit kun je melden via 14 058 of via bewonersinitiatieven@leeuwarden.nl.

10. Groene daken (30 stuks) & Groene wanden

De gemeente stimuleert vanaf mei 2009 in het kader van het gemeentelijk rioleringsplan het aanbrengen van groene daken. Het aanbrengen van groene daken heeft als voordeel dat het de woning goed isoleert, het geluid weert, de levensduur van het dak verlengt, een groen dak milieuvriendelijk is en de stad wordt er groener van. In de gemeente Leeuwarden zijn inmiddels 30 positief beoordeelde aanvragen van groene daken, wat neerkomt op 2018 m2!

Op dit moment wordt gewerkt aan een nieuwe regeling binnen de gemeente: Klimaatbewust Leeuwarden. Deze regeling bestaat uit meer klimaatbewuste maatregelen waar u subsidie voor kunt aanvragen. Hierdoor kunt u tot de zomer geen nieuwe subsidie aanvragen indienen. De verwachting is dat deze nieuwe regeling voor de zomer 2019 in werking treedt. De huidige subsidie voor IBA's (Individuele Behandeling van Afvalwater) komt te

vervallen. De regeling groene tuinen, groene wanden en overige groene daken wordt onderdeel van de subsidieregeling Klimaatbewust Leeuwarden.

11. Groene daken ter inspiratie

Maar een groen dak kan ook anders. Bijvoorbeeld naar de voorbeelden van Dakmoestuin Bildtsestraat van Agnes Ferwerda en de Daktuin van Jacqueline de Booij. Deze tuinen zijn aangelegd op eigen kracht, zonder subsidie en vanuit

de eigen motivatie. Agnes Ferwerda heeft haar dakterras omgetoverd tot moestuin waar ze goed van kan eten, en Jacqueline de Booij heeft door het aanplanten van veel nectardragende bloemen op het dak van een parkeergarage een paradijs voor insecten gecreëerd (zie ook nummer 5 in deze editie). Deze daktuin is in 2015 uitgeroepen tot de meest bijvriendelijke daktuin van Fryslân, omdat de tuin met het type beplanting wat toevoegt voor bijen in de binnenstad.

Voorbeelden van Eetbare/groene speelterreinen

- Waterspeelplaats Potmarge
- Groen speelelement in het Bennerpark
- Benutten bosjes met spelaanleidingen in het Julianapark, Nijlân
- Groene spelaanleidingen, Vrijheidswijk
- Renovatie Abbinghapark, Huizum Oost
- Spelaanleiding bosje Hobbemastraat, Huizum West
- Groene Ster gebied
- Natuurlijke speelplek, Zuidlanden
- Insectenhotel, amfitheater en vuurplaats, Zuidlanden
- Ontwikkeling moestuintjes voor kinderen bij stadsboer, Zuidlanden
- Groene make-over speeltuin Gerard Dou, Huizum West
- Groene speelterreinen bij kinderopvang SKL (door SKL zelf ontwikkelt)
- Speelplek/strandje bij de Bonkevaart, Vrijheidswijk
- Educatieve bijen-/vlindertuin, moesen fruitbomen bij OBS De Wielen, Camminghaburen

Voorbeelden van Groene/eetbare scholen en hun omgeving

- OBS Trianova, Camminghaburen Noord
- OBS De Wielen, Camminghaburen
- Brede school, Zuidlanden
- OBS Plataanschool, Heechterp
- OBS De Potmarge, Achter de Hoven
- CSG Comenius, Achter de Hoven
- Prins Constantijnschool, Bloemenbuurt Oldegaleilân
- MFC de Mozaïek, Vrijheidswijk
- Teake Jan Roordaschool, Wytgaard
- OBS De Twamêster, Wergea
- OBS De Plataanschool, Vlietzone
- IKC het Palet, Huizum
- De Trije Doarpen Skuolle
- OBS Eestroom (daktuin)
- De Gielguorde
- Johan Willem Frisoschool (kas)
- CBS Prins Mauritschool (Tiny Forest)
- Prof. Wassenberghskoalle
- OJBS De Oldenije, Binnenstad
- OBS De Finne Warten

Hoe begin ik een initiatief?

U, uw wijk of uw dorp heeft een goed idee voor een moestuin, vlindertuin of bijvoorbeeld een paar fruitbomen op een braakliggend stuk grond of plantsoen. Dat is een GROEN initiatief en daar zijn we als gemeente blij mee!

Het is goed voor de onderlinge verbondenheid in een wijk of dorp en goed voor planten en dieren. Neem voor ideeën en bestaande initiatieven eens een kijkje op de website van www.eetbaarfryslan.nl. Uw initiatief moet nog wel met de gemeente besproken worden en goedgekeurd. Hoe dat werkt, leest u hieronder in een aantal stappen.

Stap 1: Maak een plan

Zoek een locatie, creëer draagvlak door (bijvoorbeeld: oprichten werkgroep, vrijwilligers verzamelen, wijkpanel of dorpsbelang), vraag omwonenden om steun, zoek naar financiële wegen voor uitvoering (fondsen).

Stap 2: Aanmelden

Meld uw initiatief bij de gemeente via telefoonnummer 14 058, of via het contactformulier op de gemeentelijke website of via bewonersinitiatieven@leeuwarden.nl.

Stap 3: Intake

De gemeente Leeuwarden neemt contact met u op. Tijdens een intakegesprek bespreken we uw plan en beoordeelt de gemeente hoe zij het initiatief kan faciliteren. Deze contactpersoon blijft betrokken bij het initiatief.

Stap 4: Go or no go?

Na het intakegesprek onderwerpt de gemeente de locatie aan verschillende toetsen. Op basis van deze toetsen krijgt u een GO of een NO GO.

GO! Samen met de contactpersoon van de gemeente worden afspraken gemaakt en deze worden vastgelegd in een overeenkomst. Daarin staan onder andere de spelregels wat betreft gebruik, duur van het geleende, beheer en onderhoud van het initiatief.

NO GO? Dan zijn er misschien nog andere mogelijkheden:

- U kunt een andere locatie zoeken;
- U kunt het initiatief op een andere manier vormgeven (als de grond verontreinigd is, kunt u bijvoorbeeld tuinieren in bakken).

Stap 5: Aan de slag!

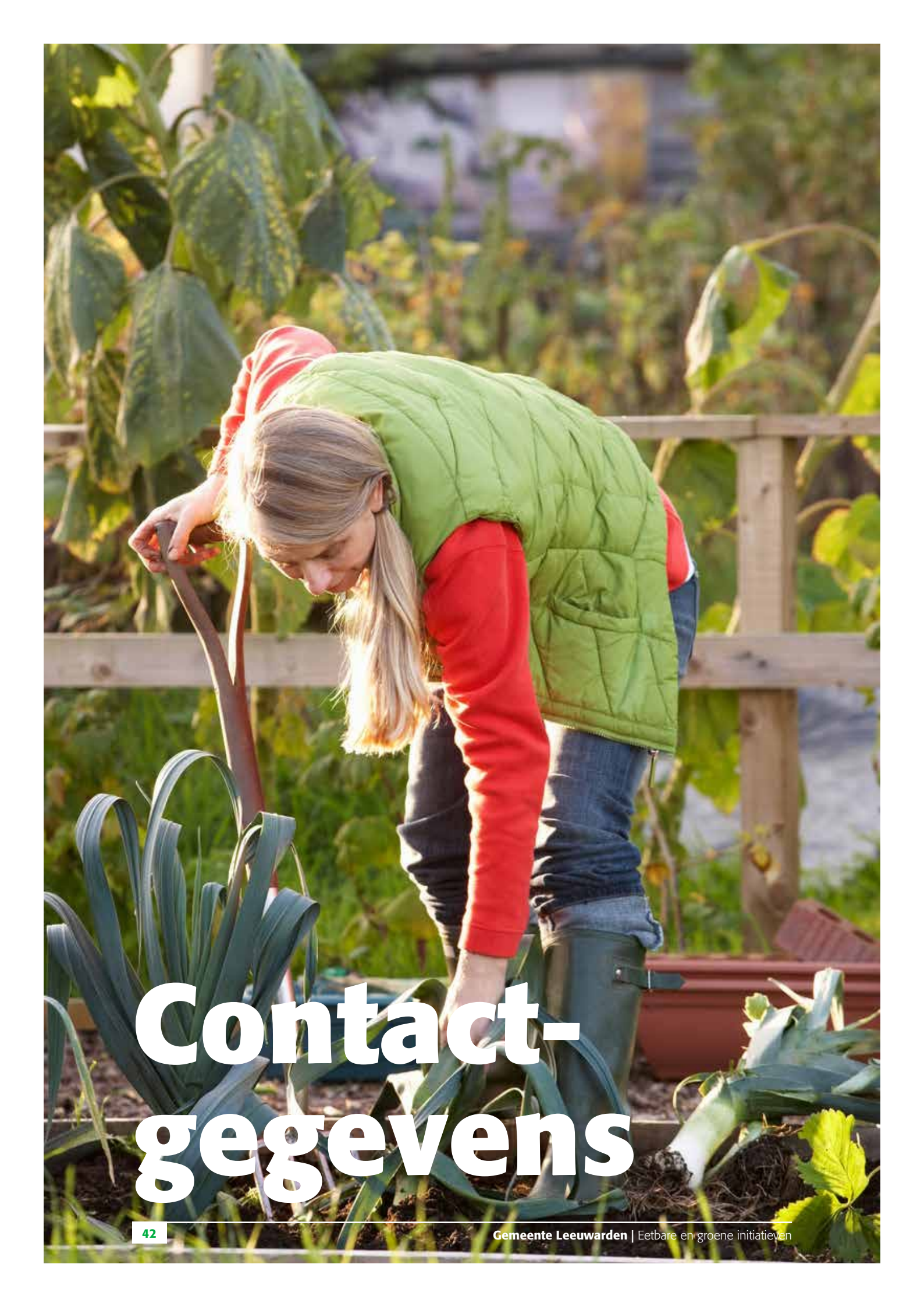
De overeenkomst is getekend en u kunt starten met uw initiatief. Een voorman van de gemeentelijke Buitendienst kan bij de start helpen. Denk dan bijvoorbeeld aan lichte graafwerkzaamheden of leveren van snoeimateriaal indien beschikbaar. Daarna houdt hij toezicht op het initiatief. Wordt er van de spelregels afgeweken, dan gaat de voorman in gesprek met de initiatiefnemers.

Tips en Financiële ondersteuning

Stel: U heeft het idee om samen met buurtbewoners een buurt-/moes-/vlindertuin/etc. op te zetten in dat perkje waar toch niets mee gedaan wordt, of waar die school is afgebroken. Maak dan een zo gedetailleerd mogelijk plan van het idee. Wat is het doel? Wie zijn er actief bij betrokken? Hoe wordt de eventuele financiering geregeld? Wanneer een plan wordt ontwikkeld met input van verschillende partijen zoals buurtbewoners, Wijkpanel, e.a. is de kans op succes het grootst.

Voor bewonersinitiatieven heeft de gemeente geen geld beschikbaar, maar kan wel beperkte ondersteuning bieden en grond beschikbaar stellen. Belangrijk is dat u zelf de locatie tijdelijk in beheer heeft of gebruikt, en dus zorgt voor het onderhoud. Een ander uitgangspunt is dat er voldoende aantoonbaar draagvlak is voor het initiatief. Wanneer er onvoldoende draagvlak is kan het initiatief niet worden uitgevoerd.

Wel heeft de Gemeente Leeuwarden subsidies voor particuliere tuinen, groene wanden en groene daken om vergroening te stimuleren. De gemeente wil onder het motto 'Samen gaan we groener' met inwoners, wijkpanels, dorpsbelangen en ondernemers deze versterking tegengaan. Hiervoor is tot in ieder geval 2020 geld beschikbaar gesteld. Op de website van de gemeente Leeuwarden kunt u hier meer informatie over vinden. Per 2019 wordt de vernieuwde subsidieregeling van kracht, die breder gericht is op groen dan de groene subsidieregeling voorheen.

A woman with blonde hair, wearing a red long-sleeved shirt, a green quilted vest, blue jeans, and green rubber boots, is bent over in a garden. She is holding a long, thin, reddish-brown plant stem. The garden has various plants, including some with large, dark green, sword-shaped leaves. In the background, there is a wooden fence and more foliage. The overall scene is outdoors and appears to be in the late afternoon or early morning, with soft lighting.

Contact- gegevens

Nr.	Project	Contactpersoon/organisatie	e-mailadres
1	Asgaard	Stichting Asgaard	stichtingasgaard@gmail.com
2	Beweeg- en fruittuin	Talant	s.postma@talant.nl; s.verwey@talant.nl
3	Bennerpark	Henderien Nieuwhof	henderien@yahoo.co.uk
4	Bijenflinterlint	Margaretha Posthumus	bijenflinterlint@gmail.com
5	Bijvriendelijke daktuin	Jacqueline de Booij	jdebooij@hotmail.com
6	Buurtmoestuin Oranjehof	Femke Molenaar	femkemolenaar1974@gmail.com
7	Buurttuin 't Fliedthofke	Inge Haagsma	haagsma.inge@gmail.com
8	Buurt- en fruittuin De Citrus	Tiemen Slingerland	tslinger@xs4all.nl;
9	Buurttuin 't Túntsje	Miranda Tamminga	miranda.tamminga@gmail.com;
10	Buurttuin Welgelegen	Bonny Veenstra	bonnyes@live.nl
11	Cobieveldjes	Gjalt Faber & Tineke Vernhout	wijkmoestuinaldian@gmail.com
12	Coöperatie De Hoftuinen	Hendrikus Venema	hendrikus.venema@gmail.com
13	De Groene Apotheek	Inge Koch	inge.koch@live.nl
14	De Groene Tuinen van het Kindcentrum de Trianova	Frits Klein Meulekamp	frits4u@me.com
15	De Hofkerij	Jokelien Miedema	jokelienmiedema@gmail.com
16	De Oerfloed	Grietje van der Molen	grietje.permacultuur@gmail.com
17	Doarpstún Snakkerbuorren		info@dedoarpstun.nl
18	Dorpsboomgaard Wergea	Dolf Velde	dolfvelde@hotmail.com
19	Dorpstuin Alde Leie	De Feriening Foar Doarpsbelangen	mass.ing@hotmail.com
20	Dreamtún Kindcentrum De Wielen	Kindcentrum De Wielen	frits4u@me.com
21	Eco-rail	Wijkpanels en wijkverenigingen Valeriuskwartier en Westeinde	info@mfcwestenkwartier.nl; bestuur@wijkverenigingwesteinde.nl
22	Educatieve bostuin	Plataanschool	jboomsma@proloog.nl
23	Educatieve moestuin IKC Het Palet	IKC Het Palet	directie.palet@proloog.nl
24	Fruittuin Zuiderburen	Vrijwilligersploeg Zuiderburen	kvanderknijff@upcmail.nl
25	Gezondheidstuin in Tjerk Hiddes	M. Stoelwinder	m.stoelwinder9@upcmail.nl
26	Groene Loper	Alice Wildeboer	alicewildeboer@hotmail.com
27	Groen in de binnenstad/Bee Street		secretariaatoosterstraat@gmail.com

28	Groene wand Pioenstraat	Michel van Kammen	michel@tuinadviesbureau.nl
29	Heechterp- Schieringen		wijkpanel.hs@gmail.com
30	Heemtuin	Yvonne van Manen	y.j.manen@gmail.com
31	Honeysuckle Blue(s) tuin	Claudy Jongstra	info@farmoftheworld.nl
32	Kruidentuin Schoolstraat- Zaailand- Willemsskade- Arendsstraat	Klaas Johan Osinga	klaasjohan@yahoo.com
33	Leeuwarder Bijenlint	Suzanne Berger	suzanne.berger@leeuwarden.nl
34	Leeuwarder Voedselbos		
35	Lemke Statema	NatuurFaam	lemke_statema@hotmail.com
36	Moestuin Zamenhofpark	CSG Comenius	j.e.tuinenga@csg-comenius.nl; k.zijlstra@csg-comenius.nl
37	Moestuintje Looijerstraat	Judith Brinksma & Annelotte Verweij	j.brinksma@fumo.nl; annelotte. verweij@gmail.com
38	Oase yn Wergea	OBS De Twamêster	info.detwamester@proloog.nl
39	Pluktuin Balistraat	Emma Dijkgraaf	emma_dijkgraaf@hotmail.com
40	Power to the People	J. Visser	visserjitske@hotmail.com
41	Seizoenstuin Goutum	Dorpsbelang Goutum	mail@goutum.info; hans. en.annemiek@online.nl
42	Speelveldje Sierksmastraat	P. Brouwer	
43	Speel, beleef, ontmoet	T. Uilenberg	tannie.uilenberg@gmail.com
44	Stadstuin Techum	Raoul van Klaveren	klave826@gmail.com
45	Tiny Forests	Gemeente Leeuwarden, IVN	alie.valkema@leeuwarden.nl
46	Verplaatsen kersenboom		hoitelies@upcmail.nl
47	Vlinderberm Canterlân	Freek Nijland	freetknijland@kpnmail.nl
48	Vlindertuin en moestuin Koningin Wilhelmina School	Koningin Wilhelmina School	b.huisman@pcbowilhelminaschool. nl
49	Volkstuinen Fier		mdeboer@fier.nl
50	Volkstuinen Leeuwarder Huurdersvereniging van Nutstuinen	Huurdersvereniging van Nutstuinen	d.rusticus@chello.nl
51	Wijkmoestuin Aldlân	Tineke Vernhout	wijkmoestuinaldlan@gmail.com

